

Vzdělávací potřeby seniorů

Helena Špěrová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Helena Špérová**
Osobní číslo: **H11144**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vzdělávací potřeby seniorů**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vzdělávacích potřeb seniorů, stáří a gerontagogiky.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Vyvození závěrů na základě výsledků, shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠERÁK, Michal. Zájmové vzdělávání dospělých. Praha:Portál.2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Panorama.1989. ISBN 80-7038-158-2.

PETŘKOVÁ, A., ČORNANIČOVÁ, R. Gerontagogika. Univerzita Palackého v Olomouci. 2004. ISBN 80-244-0879-1.

STATT, D. A., A students dictionary of psychology. New York:Psychology Press. 2003. ISBN 1-84169-341-3.

KNOWLES, M. S, SWANSON, R. and HOLTON, E. F. Adult learner. Taylor and Francis. 2011. ISBN-10:1856178110, ISBN-13:978-1856178112.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

22. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 22. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

u na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)-ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

hlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Zlíně 15. 2. 2014

.....
.....

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:
Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků komisí a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdaním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učí-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihledne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Tato bakalářská práce se zabývá vzdělávacími a volnočasovými potřebami seniorů žijících na vesnici. Práce zkoumá, jak senioři tráví svůj čas v souvislosti s jejich koníčky, možnost dalšího se rozvíjení a motivaci ke vzdělávání. Obsahuje dvě části, teoretickou a empirickou. V teoretické části jsou popsány změny, které doprovázejí stárnutí a stáří. Popisuje různé druhy a formy vzdělávání v seniorském věku. Empirická část zkoumá seniory na vesnici v rámci kvalitativního výzkumu v okrese Hodonín. Zajímá se hlavně o to, jakým způsobem tráví svůj čas, co je motivuje ke vzdělávání, jakým způsobem se vzdělávají, jaké mají hodnoty a jak vidí společnost.

Klíčová slova: senior, potřeba, vzdělávání, andragogika

ABSTRACT

This thesis deals with the educational and leisure needs of older people living in the village. The work examines how the seniors spend their time in connection with their hobbies, the opportunities to develop and motivation for learning. It consists of two parts: theoretical and empirical. The theoretical section describes the changes that accompany aging and old age. Describes the various types and forms of education of seniors. The empirical part examines the elderly in the village of qualitative research in Hodonín. Its main interest is the way they spend their time, what motivates them to learn, to educate, their values and how they see our society.

Keywords: senior, needs, education, andragogika

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za odborné vedení bakalářské práce, za jeho připomínky a cenné rady. Dále chci poděkovat rodině za podporu a respondentům za jejich důvěru, otevřenost a ochotu spolupracovat.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	12
1.1 LITERATURA DOMÁCÍ, ZAHRAŇIČNÍ A CIZOJAZYČNÁ K TÉMATU	12
1.2 VZTAH TÉMATU K ANDRAGOGICE	14
1.3 OBJASNĚNÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	18
2 ASPEKTY STÁŘÍ A STÁRNUTÍ	22
2.1 SENIOŘI A OTÁZKY STÁRNUTÍ	22
2.2 POSTAVENÍ SENIORŮ VE SPOLEČNOSTI	23
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ A JEHO SMYSL PRO SENIORY	25
3 PROČ JE TÉMA SENIORŮ TÉMATEM ANDRAGOGŮ	27
3.1 SPECIFIKA VE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	27
3.2 CÍLE A FUNKCE VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	29
3.3 FORMY VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ	30
II EMPIRICKÁ ČÁST	33
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	34
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	34
4.2 CÍLE VÝZKUMU	34
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	35
4.4 ROZHODNUTÍ O TECHNIKÁCH A METODÁCH	37
5 ANALÝZA DAT	39
6 INTERPRETACE	56
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	62
SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

V této bakalářské práci se zabýváme problematikou edukace seniorů na vesnici. Zaměříme se na to, jaké mají senioři vzdělávací potřeby a co jim nejvíce brání v tom, aby tyto potřeby naplnili. Téma práce vychází z pracovních zkušeností se seniory. Setkáváme se s názory starších lidí, že všechno již prožili, co potřebovali, se naučili a teď v důchodu už chtějí mít klid. Naplňuje tento klid seniora po celou dobu jeho penze? Přece měl každý člověk v životě nějakou roli, ať v zaměstnání, v rodině nebo se věnoval nějakému koníčku. Ztratit smysl života, nemít žádnou motivaci je cesta k osamocení a vyčlenění ze společnosti. Právě motivace u starší populace je asi největším problémem, motivaci považujeme za nejtěžší část vzdělávání. Jak ovlivňuje motivace naše jednání v tomto směru?

V dřívějších dobách staří lidé v důchodu nebo na „vejminku“ odpočívali pasivně, někteří aktivně. Budoucí starý člověk bude mít rovněž tyto dvě alternativy. Pokud si zvolí za svůj životní program pasivitu a trvalý odpočinek, bude svůj život dožívat rychle a mechanicky. Bude více méně čekat na svůj konec, který přijde mnohem dříve, než v případě druhé možnosti, kdy se bude aktivně podílet na svém stárnutí a bude je nejen zpomalovat, ale dokonce rozvíjet a vést svoji osobnost pomocí dalšího rozvíjení svých tělesných a duševních aktivit, které mají ve stáří jiný charakter než v mládí, ale jejich hodnota neklesá, spíše se násobí. *V tomto posledním a zároveň nejdelším období svého života bude moci realizovat svoje sny, záliby a koníčky, ale také pracovní plány a dlouhodobé úkoly, na které neměl čas ani prostor.* (Wolf, 2004, s. 146) Díky demografickým změnám a prodlužování života bude mít většina lidí přibližně dvacet let volně k dispozici pro sebe a pro společnost. V dnešní konzumní a přetechnizované době tato skupina populace je nejvíce ohrožena. Různé společnosti a firmy zneužívají jejich nevědomosti a naivity ke svému obohacení. Tyto firmy v rozporu s etikou vytvářejí na seniory psychologický nátlak, aby „pustili“ nějakou korunu pro své zdraví. Všichni známe tyto prodejní akce, které jsou přímo zaměřené na seniory a majitelé ví proč.

Je mnoho dalších důvodů, proč by měl i stát zájem podporovat vzdělávání seniorů, jejich orientaci se v dnešní společnosti, řešení jejich problémů ve vztahu k sociální, ekonomické a politické situaci v naší zemi a ve světě. Stáří je přirozené období lidského života a je nezbytné, aby se toto pravdivé krédo učili již žáci základních škol. Každý člověk je povinen

připravit se na své stáří a společnost jako celek má pomoci stárnoucímu člověku především vytvořením vhodných podmínek pro důstojný život ve stáří. (Haškovcová, 1989, s. 50)

Naše práce je strukturována na část teoretickou a praktickou, první teoretická část se zabývá otázkou seniorů a vztahem andragogiky k této cílové skupině. Na téma seniorů bylo napsáno mnoho publikací. Nás v této práci zajímají senioři a jejich život na venkově; o těchto seniorech se moc nepíše a právě ti tvoří velkou část seniorské populace. Přitom většina edukačních aktivit pro seniory se realizuje ve městech a mnozí senioři ani neví, jaké možnosti jsou dnes nabízeny. Cílem práce a výzkumu je nahlédnout hlouběji do jejich životů a nalézt v jejich odpovědích pohled na vzdělávání, které se týká seniorů. Mají vůbec potřebu se nějakým způsobem vzdělávat, co si myslí o vzdělávání pro seniory a jak vnímají seniory ve městě? Další dílčí cíle poodhalí, jak vnímají společnost kolem sebe a jestli důchodový věk prožívají důstojně. Věříme, že výzkum pomůže pochopit život seniorů na vesnici a bude i pomůckou pro andragogy, kterým směrem se mají ubírat a že na vesnicích je velký potenciál pro jejich projekty. V první kapitole se budeme zabývat teoretickou přípravou na tuto bakalářskou práci, která je nedílnou součástí dobře promyšleného konceptu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Literatura domácí, zahraniční a cizojazyčná k tématu

Literatura domácí:

K tomu, abychom správně popsali problematiku, kterou se zde zabýváme, potřebujeme k tomu znát odbornou literaturu k tématu. K tomuto tématu je mnoho knih, které se zaměřují na seniory, jsou to snad všechny humanitní obory, ať už andragogika, gerontagogika, psychologie, sociologie nebo antropologie. Michal Šerák (Šerák, 2009, *Zájmové vzdělávání dospělých.*) se přímo zabývá v celé své knize neformálním vzděláváním, zájmovým vzděláváním. Upozorňuje na to, že zájmové vzdělávání slouží jako významný prvek kompenzující jednostrannost převažující odborné přípravy a pracovní činnosti. Klade na něj větší důraz, než jaký na toto vzdělávání má dnešní společnost, pro kterou je to jen využití volného času. Právě část využití volného času, kde se zabývá seniory, byla zajímavá pro naši práci. Helena Haškovcová (1989, *Fenomén stáří*) věnuje celou svou knihu seniorům z pohledu gerontologického. Zde se věnuje hlavně tématu jak stáří unést, jak mu dát smysl a pozitivní charakter. Snaží se nalézt aspoň částečnou odpověď na otázku, co je to vlastně za zvláštní etapu lidského života. Josef Wolf (2004, *Antropologie pro každý den*) se věnuje v jedné z mnoha kapitol stárnutí a stáří. Na tuto lidskou etapu se dívá antropolog hlavně prakticky. Jeho pohled antropologa nás zaujal. Člověk stárne vlastně dvakrát, a to současně jako jedinec v procesu vlastního ontogenetického vývoje osobnosti, a jako živočišný druh ve smyslu fylogenetického, tj. kmenového vývoje lidstva.

Po psychologické stránce se na vývoj člověka dívá psycholog Pavel Říčan (2006, *Cesta životem - vývojová psychologie*), sleduje psychologický vývoj člověka již v mateřském lůně až po jeho smrt. V práci jsou použity zdroje z této knihy, které se týkají seniorského období. Václav Příhoda (1974, *Ontogeneze lidské psychiky – vývoj člověka v druhé polovině života*) sleduje také psychologický vývoj osobnosti, ale zaměřuje se na druhou polovinu života mnohem podrobněji. Věnoval tomuto období celou knihu, kde druhou polovinu života člověka dělí na dvě období. Autor se zabývá mnoho problémy stárnoucí generace, jeden z problémů je společenské uplatnění lidí po šedesátce. Z gerontagogického hlediska se na seniory dívají Petřková a Čornaničová (2004, *Gerontagogika*), zabývají se otázkami souvisejícími s kvalitou života stárnoucí a staré populace. Popisují přehledně smysl edukace pro seniory, funkce a

metody vzdělávání pro starší lidi. Naopak Milan Beneš (2008, *Andragogika*) ve své andragogice se zaměřuje spíše na teoretickou část této vědní disciplíny. Seniorům se věnuje jenom okrajově.

Literatura zahraniční:

Pichaud a Thereauová (1998, *Soužití se starými lidmi*) v knize přenáší poznatky a rady týkající se tělesné péče, ale i komunikaci s lidmi pokročilejšího věku. Kniha poskytuje potřebná poučení o péči a důležité poznatky o vztazích, možnostech chování a přístupech ke starým lidem. Uvádí zde i mnoho praktických rad a pokynů. Sociologické pojetí stáří a stárnutí popisuje Giddens ve své knize *Sociologie* (1999, *Sociologie*). Přináší sociologické dopady stáří pro společnost a to, jak společnost vnímá starší lidi. Z pohledu vývojové psychologie, evoluční biologie, medicíny, gerontologie, politologie a andragogiky hledá odpovědi na otázky stárnutí Gruss (2009, *Perspektivy stárnutí*). Na knize spolupracovalo více autorů, kteří svými teoriemi posouvají zaběhlé názory o stárnoucí společnosti. Zcela praktickými radami pro dlouhověkost se zabývá Andrew Weil (2007, *Zdravé stárnutí*) který věří v to, že i když je stárnutí nezvratitelný proces, můžeme udělat spoustu věcí, abychom udrželi svou mysl a tělo v posledních fázích života v dobrém stavu. Kniha má filozofický nádech s různými recepty a elixíry na dlouhověkost. V práci jsme použili jedno krásné přirovnání o zralém stáří. Britský psycholog Stuart-Hamilton (1999, *Psychologie stárnutí*) spojil ve své knize vysokou odbornost s čtivostí a srozumitelností. Probírá všechny základní okruhy psychologické problematiky stárnutí a stáří. Zabývá se zde i budoucností gerontologie, mimo jiné najde čtenář i rozsáhlý slovník termínů z oblasti gerontologie a gerontopsychologie.

.
.

Cizojazyčná literatura

Velkou aktualizaci o vzdělávání dospělých napsal Malcolm S. Knowles a kol. (Knowles, Swanson, and Holton, 2011, *Adult learner*) Kniha je určena jako povinná četba pro každého, kdo se podílí na vzdělávání dospělých. Je napsána velmi důkladně, zahrnuje rozsáhlý popis charakteristik žáka, z této kapitoly jsme vycházeli pro naši práci. Dále radí, jak být dobrým andragogem, a důkladně rozebírá teorii o vzdělávání dospělých.

1.2 Vztah tématu k andragogice

Představa, že výchova a vzdělávání člověka jsou omezeny na období jeho dětství a mládeži, je už dávno překonaná. Dnes již chápeme pojem vzdělávání jako celoživotní proces. Jedním z požadavků celoživotního vzdělávání je, aby opravdu každý měl příležitost k tomuto vzdělávání. Dle Mühlpachera (2004, s. 132) *je cílem je vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé cítili potřebu vzdělávat se a zdokonalovat a také mohli a chtěli tuto svou potřebu uspokojit v průběhu celé své životní dráhy, tedy i v postproduktivním věku.*

Jednou z vědních disciplín zabývajících se seniory je Gerontagogika – z hlediska andragogiky je gerontagogika specializovaná andragogická disciplína, protože senioři jako cílová skupina gerontagogiky jsou zároveň dospělými lidmi. Ve vztahu k andragogice je její organickou součástí, je to specializovaná andragogická disciplína, protože jak již bylo uvedeno, senioři jsou součástí populace.

Andragogika není jednoznačnou disciplínou, stále ještě existuje celá řada názorů na její místo v systému věd pedagogických. Toto „nezařazení“ má i svá pozitiva, především v tom, že andragogika je vědou živou, vědou, která se vyvíjí a nalézá své významné postavení nejen v „sobě sama“, ale i v dalších vědách humanitních a antropologických. *Problematičnost andragogiky vzhledem k ostatním vědám vyplývá především ze skutečnosti, že zatímco humanitní vědy jsou o člověku, andragogika je vědou pro člověka, věda, která má sloužit a pomáhat mu při řešení některých životních situací.* (Palán, 2002, s. 7)

To, že se člověk učí, pokud žije, a že se má učit i ve starším věku, je už známo. Vzpomeňme Komenského „školu stáří“, kde se mají lidé učit moudře využívat výsledků své práce a dobře prožívat zbytek svého života. Přesto však byly vzdělávací potřeby starších a starých lidí dlouhou dobu ignorovány. Svůj podíl na tomto stavu měla i věda o stárnutí a stáří, gerontologie, která s gerontopsychologií vytvářela negativní obraz o stáří. Stáří bylo spojováno převážně s různými omezeními, nemocemi, ztrátami a pasivitou. (Mühlpacher, 2004, s. 132) Podobně ve své knize tento problém popisuje Haškovcová (1989, s. 88); lidé si v procesu stárnutí všímali především fyzických změn a snažili se jim nějakým způsobem zabránit, nebo alespoň jejich nástup oddálit. *Duše zůstala nepovšimnuta.* (Haškovcová, 1989, s. 88) Přitom psychické omlazení znamená i fyzické omlazení. Další faktory, proč problematika psychiky starého člověka byla opomíjena, jsou už dnes známy. Byl poměrně

malý počet starých lidí, kratší délka života a staří lidé měli svou roli určenou, žilo se ve vícegeneračních rodinách, kde měl každý starý člověk své místo a svou roli. Když už člověk nemohl pracovat na poli, pomáhal na dvoře s hospodářstvím, když už nestačil ani tam, pásł třeba husy. Tento způsob stárnutí v aktivitě byl přijatelný a hlavně měl svůj řád a svůj rituál.

Teprve ve 20. století jsme svědky nebývalého rozvoje ekonomicky sílící společnosti, důsledky vědeckotechnické revoluce se promítají i do společenských změn. V šedesátých letech minulého století vzniká kult dítěte, potažmo kult mládí a právě tak vzniká ageismus.¹ Pozornost lidstva se soustřeďuje na práci, výrobní proces, úspěch a samozřejmě na práce-schopného jedince. Důsledkem je centralizace ekonomického výrobního potenciálu, to znamená odtržení od bydliště. Pospolitost vícegenerační rodiny se rozplynula jako sen. (Haškovcová, 1989, s. 76) I společnost si problém mezigenerační solidarity začíná uvědomovat a postupně navrhuje aktivity směřující k marginalizaci negativních faktorů a k stabilizaci situace.

Mimo jiné se také mění i charakter nabídky vzdělávacích příležitostí pro populaci osob v postproduktivním věku. Dříve bylo vzdělání seniorů motivováno primárně snahou o zvyšování důstojnosti a kvality života. V roce 1999 byl pod patronací OSN vyhlášen rok seniorů s mottem „Společnost pro všechny skupiny“. Dnes se do popředí zájmu dostávají především ekonomické aspekty. Aktivní práce se seniory je považována za společenskou nutnost. Hovoří se o tzv. druhé kariéře. (Šerák, 2009, s. 186-187)

Tomu nasvědčují i demografické aspekty a prodlužování délky života. Dle Grusse (2009, s. 12) *dnešní sedmdesátníci jsou například tělesně i duševně stejně zdatní jako pětadesátníci, nebo dokonce jako šedesátníci před 30 lety*. Ale dobré stárnutí nezávisí rozhodně jenom na společenské struktuře, ale rovněž na individuálním aktivním jednání. Jak můžeme

¹ „Ageismus“ – nesprávně pochopená kvalitativní nerovnost jednotlivých fází lidského životního cyklu prostřednictvím procesu systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a nebo na základě jejich příslušnosti ke starší generaci. (Jirásková a kol. 2005. s. 22)

přizpůsobivě a efektivně zacházet s tím, co máme ve stáří k dispozici? Na tuto otázku odpovídá teorie životního řízení pocházející z Max-Planckova institutu pro vzdělávací výzkum. Jedná se o teorii selektivní optimalizace s kompenzací. Pro ilustraci je zde výpověď osmdesátiletého pianisty. Na otázku, jak je možné, že i v takto vysokém věku zůstal výborným koncertním pianistou, uvedl tři důvody:

Interpretuje pouze pár skladeb (selekce),

tyto skladby častěji cvičí (optimalizace),

využívá velkých kontrastů v rychlosti hry na klavír tak, aby hra vypadala svižněji, než ji ve skutečnosti ve svém věku dokáže předvést (kompenzace) .

Tento výzkum zjistil, že lidé, kteří selekci, optimalizaci a kompenzaci používají jako k cíli vedoucí životní strategii od mládí až do vysokého věku, se cítí lépe a v životě se dostanou dále. Tento výzkum přichází i s návrhy, na co by se selekce, optimalizace a kompenzace měly zaměřit. Většinou hovoříme o vzdělávacích aktivitách vedoucích k posílení zdrojů, o vytvoření sítě sociálních vztahů, o péči o vlastní plasticitu a o zdraví zachovávajícím chování. (Gruss, 2009, s. 15) Vypadá to, že senior má neomezené pole možností, jak naložit se svým volným časem. Někteří výzkumníci tvrdí, že nejlepší strategií pro staré lidi je zůstat co neaktivnější. Životní spokojenost bývá nejvyšší u starých lidí, kteří se aktivně zapojují do společenských aktivit. Lidé, kteří se společnosti vyhýbají, tak pravděpodobně činili po většinu svého života. Záleží na mnoha faktorech, jak se senior rozhodne prožít zbytek života. Stuart-Hamilton (1999, s. 171) uvádí několik faktorů, které mohou omezit potřeby seniorů. Například:

Finanční situace - mohu si aktivní životní styl dovolit ?

Zdravotní stav - nechybí mi k některým mým koníčkům vitalita ?

Typ osobnosti - vyhraněný introvert může aktivní životní styl přímo nesnášet.

Myšlenku o aktivitě u seniorů již rozvíjelo mnoho autorů. Říká se, že člověk má být aktivní a zůstat aktivní až do posledního dechu. Ale Haškovcová uvádí jeden paradox, dát člověku *rolí nemít roli* (Haškovcová, 1989, s. 140) a dát možnost, aby nemusel být aktivní. Důchodce zpravidla není zaměstnán a tudíž nemůže realizovat uznávané aktivity v pracovním procesu. Aktivitu prostě nelze naroubovat zvnějšku, ale dá se určitě podpořit.

Zde má své důležité místo andragogika, která může vytvářet podmínky a prostředí pro potřeby vzdělávání seniorů. Své místo tu má koncepce integrální andragogiky, kterou rozpracoval Vladimír Jochman. Tato koncepce operuje s premisou, že andragogika není pouze pedagogickou disciplínou zabývající se výchovou a vzděláváním dospělých. Není ani humanitní vědou o člověku, ale pro člověka. Je několik definic integrální andragogiky, použijeme zde jednu, která vystihuje podle nás nejlépe, na koho se zaměřuje. *Integrální andragogika jako aplikovaná věda o orientování na člověka v kritických bodech jeho životní dráhy či při problémovém průběhu jeho životní dráhy.* (Mühlpachr, 2004, s. 131) Andragogika v tomto pojetí není jen vědou o vzdělávání, ale patří do ní:

- Široká oblast vzdělávání dospělých – školské, podnikové, mimoškolské.
- Ještě širší oblast edukace – politická a občanská výchova, kulturní výchova, propagace a reklama, prevence a výchovná práce v oblasti sociálně patologických jevů.
- Stejně široká oblast péče – kulturní, podniková, sociální práce a sociální péče o nemocné, gerontologie, poradenství, volný čas, zábava, rekreace, seberealizace.
- Funkcionální působení – masové komunikační prostředky, působení prostředí, sociální ekologie, bydlení, atd. (Palán, 2002, s. 60-61)

I když první dokázané negativní projevy stárnutí se vyskytují u člověka již od 35. roku, většina lidí začíná vnímat přítomnost „staroby“ až s odchodem do důchodu. *Aby byl proces změny pracovně aktivního života na život s převahou volného času plynulý a netraumatizující, je vhodné dříve začít s přípravou na stárnutí a starobu.* (Hrozenská a kol. 2008, s. 23) Podle Hrozenské (2008, s. 24) by měla příprava na stárnutí probíhat ve dvou fázích:

Jako dlouhodobá příprava, která probíhá po celý život člověka, je součástí výchovy k manželství, občanské a etické výchovy na školách. Promítá se do systému přiměřených postojů ke stárnutí a starší generaci.

Jako krátkodobá příprava, začínající přibližně pět let před dosažením důchodového věku se zaměřením především na zdravotní opatření, psychologickou přípravu na změnu společenské role a optimální vyřešení sociální otázky ve smyslu plynulého přechodu do důchodu.

Příprava na stáří je neprávem podceňovaným programem ovlivňování občanů směrem k úspěšnému stárnutí a aktivnímu stáří. (Mühlpachr, 2004, s. 133) Měla by být chápána jako přirozená součást široce koncipované andragogiky, orientované na osobní rozvoj. Zde je velký prostor pro účinnou, neformální vzdělávací a osvětovou činnost.

1.3 Objasnění základních pojmů

Naše práce se vztahuje na vzdělávací potřeby seniorů. Abychom dobře porozuměli tématu, zde si vysvětlíme základní pojmy.

Senior

Stáří a stárnutí je ovlivněno jak vnitřními faktory, jako jsou genetické dispozice jedince, tak faktory vnějšími - kde a jak žijeme. Společnost, socializace a její proměny, které probíhají po dobu jedince, také ovlivňují jeho proces stárnutí a následné stáří. *Pro psychický vývoj to platí dvojnásobně.* (Říčan, 2006, s. 331) Stárnoucí člověk se dobře, ve které žije, musí přizpůsobit, každá doba je neopakovatelná a každá doba vnímá starého člověka z jiného pohledu. Pro označení člověka žijícího v období stáří nacházíme v odborné literatuře různé pojmy. Gerontologie pracuje převážně s pojmem „geront“.

V psychologické literatuře se používá pojem „senescent“². Tento termín je někdy používán ve vývojové psychologii, zaměřuje pozornost na psychologické napětí a konflikty stáří a stárnutí, stejně jako jedinečné a pozitivní aspekty stáří.² (Statt, 2003, s. 140). Jinde se užívá „starý“ nebo „důchodce“. Zejména pojem „starý“ má negativní citový náboj.

Pojem „senior“ se ve vzdělávací praxi začal používat především proto, že je významově neutrální. Neexistuje jiné emočně nezatížené obecné označení pro člověka v celém věkovém období stáří, systémově navazuje na pojem sénium, je jasný a flexibilní. A je příznivě přijí-

² Senescence. a term sometimes used in developmental psychology to focus attention on the psychological stresses and conflicts of old age and the ageing process as well as the unique and positive aspects of being old.

mán a používán i samotnými účastníky vzdělávacích aktivit. Členění a terminologii seniorského věkového období dělí vývojová psychologie podle Říčana na:

60-74 let – rané stáří, starší věk, jednatlivec je označován jako starší člověk, z hlediska gerontagogiky se hovoří o mladých seniorech.

75-89 let – vlastní stáří, jednatlivec je označován jako starý člověk, v gerontagogice pak starý senior.

90 a více let – dlouhověkost, hovoříme o velmi starých seniorech.

Pro seniorské období se používá také termín postproduktivní věk, který byl přijat z ekonomické literatury (Říčan, 2004, s. 332).

Stuart- Hamilton (1999, s.18) zmiňuje, že většina gerontologů označuje jako začátek stáří věk šedesát až šedesát pět let. Sám neuvádí konkrétní věk začínajícího stáří, ale rozděluje stáří do tří etap:

1- primární stárnutí – tělesné změny stárnoucího organismu.

2- sekundární stárnutí – změny, které se ve stáří objevují častěji, nejsou však doprovodným znakem.

3 - terciální stárnutí – tělesné změny a nápadný úbytek životních funkcí předcházejí smrti. .

Václav Příhoda (1973, s. 231) považuje věk 60-75 let za senescenci, tedy stáří. V tomto patnáctiletém období jsou nejpatrnější involuční pochody, přeměňuje se vnější vzhled. Nicméně involuční změny od 75-90 let jsou *bržděny zákonem biologické setrvačnosti* (Příhoda, 1973, s. 231), jsou vnějškově méně patrné. Toto období považuje za období kmetství. Kmetstvím nazývá období od 90 let a výše. Vztah ke starým lidem a k vlastnímu stáří se utváří v průběhu života každého z nás. Formativní význam mají vlivy uplatňující se už v dětství.

Potřeba

Proč bychom se měli v dospělosti a ve stáří učit, když už nemusíme? Myslíme, že k tomu musí mít dospělý člověk důvod. Ať je to osobní rozvoj, zájem o novou věc nebo že se něco nového naučím. Potřeba získávat stále nové znalosti a informace nás neprovází jen po dobu zaměstnání, ale je přirozená díky našim kognitivním funkcím. Vzdělávání pomáhá navazovat nové sociální kontakty a déle si udržet schopnosti ve stáří. Pojem „potřeba“ vystihuje Jesenský (2000, s. 87) *jako složité psychické stavy, které souvisejí s biologií organismu, ale také se společensko-kulturní a pracovní existencí člověka. Člověk má oproti zvířatům množství potřeb vyplývajících z kulturního prostředí, jež vytvořil a v němž žije, i z podmínek jeho individuální existence.*

Potřebou tedy nerozumíme pouze něco, co člověku chybí, ale také hlavně to, k čemu člověk skrze ni směřuje. Potřeba je vlastně hybná síla, která člověkem hýbe a posunuje ho směrem ke člověku, předmětu nebo činnosti. Jak říká ve své knize Pichaud a Thareauová (1998, s. 36) *Potřeba je projevem bytostného přání.*

Člověk jako jediný tvor má množství potřeb vyplývajících z kulturního prostředí, které vytvořil a ve kterém žije. Hierarchii potřeb rozpracoval humanistický psycholog starší generace A. Maslow, který byl přesvědčen, že člověk je v podstatě dobrý, a že jeho seberealizace je zásadně pozitivní proces. Znázornění této hierarchie je do tvaru pyramidy. Základnu tvoří fyziologické potřeby, potřeba kyslíku, potravy, potřeba pohybu, potřeba zbavit se bolesti. Jsou-li uspokojeny základní fyziologické potřeby, dostává se do popředí potřeba bezpečí. Cítí-li se v bezpečí a zajištěn, aktualizuje se potřeba někam patřit a být milován. Jsou-li tyto potřeby uspokojeny, vzroste zájem člověka na tom, aby měl pocit sebevědomí a sebeúcty; důležitou podmínkou toho, aby si vážil sám sebe, je ovšem respekt, uznání a ocenění těch, na nichž mu záleží. Dosud vyjmenované potřeby označil Maslow za základní, vrchol pyramidy tvoří nejvyšší potřeby, které nazývá meta-potřebami nebo seberealizačními potřebami. Jsou to potřeby přesahující bezprostřední nebo-li egoistické zájmy jedince. Patří sem potřeba vzdělávat se, potřeba poznávat, ale ne pro užitek, nýbrž pro radost z poznání, potřeba tvořit a potřeba usilovat o pravdivé mezilidské vztahy. (Řičan, 2004, s. 52-53)

S výjimkami platí pravidlo, že vyšší potřeby předpokládají uspokojení nižších potřeb. Lze také říci, *„že uspokojení biogenních potřeb předchází uspokojení potřeb sociogenních“*. (Jesenský, 2000, s. 90) Neschopnost a nemožnost uspokojovat potřeby vyšší vede často k přemrštěné snaze uspokojovat potřeby nižší a čím je osobnost člověka vyspělejší, tím je rozvinutější jeho potřeba ve vyšších - sociogenních hodnotách. V další kapitole se

budeme zabývat různými pohledy na stáří, abychom pochopili, jaké má stáří hodnoty a smysl.

2 ASPEKTY STÁŘÍ A STÁRNUTÍ

2.1 Senioři a otázky stárnutí

V dospělosti máme o stáří nejasnou představu, na jedné straně máme strach z fyzického a ještě více psychického zhoršení našeho stavu, se kterým se stáří tak často spojuje. Na druhé straně bychom si už přáli, abychom byli o pár desítek let starší a měli konečně čas na sebe, zbavili se tíživé zodpovědnosti v práci a mohli si dělat, co se nám líbí. Pro starého člověka, který usiluje o zdravé a pozitivní stáří, je velmi důležité, jak vidí on sám sebe a jak ho vnímáme my.

V minulosti byly veškeré projevy stárnutí považovány za nevyhnutelnou daň času, ale dnes je stárnutí stále méně vnímáno jako něco samozřejmého. Pokroky v medicíně a výživě ukázaly, že ledacos, co bylo dříve přičítáno nevyhnutelnému procesu stárnutí, lze ve skutečnosti odvrátit nebo alespoň zpomalit. Lidé se dnes dožívají v průměru mnohem vyššího věku, než tomu bylo ještě před sto lety, což je důsledkem zlepšení výživy, hygienických podmínek a zdravotní péče. (Giddens, 1999, s. 152)

Proces stárnutí je ovlivňován dvěma faktory:

1. Faktory genetickými, které jsou člověku dány od narození.
2. Faktory z okolního světa. *Stárnoucí a staří lidé netvoří pomyslnou, neosobní masu, ani jednotnou skupinu* (Gregor, 1983, s. 102). Mají společné jen jediné a to je počet let, jinak převládají individuální rysy.

Právě tak jako se žádný člověk nenarodil vybaven do života uměním mluvit a psát, stejně tak žádný starý člověk nemůže brát svoje stáří jako něco hotového, jednou pro vždy daného a neměnného, co se bude pouze odvíjet a my budeme sledovat jak. Tak jako se dítě učí všemu, co pro život potřebuje, tak také starý člověk přistupuje do období stárnutí a vlastního stáří, jako do něčeho nového, dosud neznámého, čemu se musí nejprve naučit, zvládat je a posléze ovládnout, aby se v tomto novém prostředí a novém způsobu života mohl bezpečně a volně pohybovat a naplno v něm žít. Teprve aktivní a integrální přístup i pojetí stáří jako období nového rozvoje aktivit, zachování tělesného a duševního zdraví a především dalšího vývoje vlastní osobnosti je obrazem budoucího stárnutí a období stáří v lidské společnosti. (Wolf, 2004, s. 147-148)

Zkušenosti nemusí změnit špatnou osobu na dobrou, ale z dobré osoby se díky nim může stát skvělá. Jestliže se bráníme stárnutí, upíráme mu i jeho přínosy, právě stárnutí by mělo hodnotu lidského života zvyšovat, nikoliv snižovat. Krásně to vystihl ve své knize Weil (2007, s.120) který přirovnal stárnutí k bourbonu. *V případě whisky stárnutí vyhlazuje drsné a syrové chutě, dodává přitažlivé aroma a příchutě a potom je koncentruje.* Jinými slovy, zmenšuje nežádoucí vlastnosti a doplňuje žádoucí, vytváří hodnotnější produkt. Stárnutí nemůže udělat ze špatné whisky dobrou, ale z dobré může učinit výbornou.

Stáří s sebou nese větší moudrost, ale menší důvtip nebo bystrost. (Stuart-Hamilton, 1999, s. 47) Lidé mají tendenci zdůrazňovat schopnost řešit nové situace u třicetiletých a vyzdvihovat kompetenci u starších lidí, můžeme tedy kompetenci nazývat moudrostí.

2.2 Postavení seniorů ve společnosti

Podle odhadu odborníků, kteří se zabývají demografickým vývojem, bude za 30 let v seniorském věku každý třetí obyvatel. Celkové stárnutí společnosti bude do budoucna představovat velmi závažný sociální a ekonomický problém. Společnost si toto nebezpečí začíná uvědomovat a postupně navrhuje aktivity ke stabilizaci aktuální situace.

V České republice byla pozornost starším občanům věnována již před rokem 1989, jak dokazují různé programy, např. „Zásady péče o staré občany“ z roku 1977 nebo „Program přípravy na stáří do roku 1990“. Z poslední doby budeme jmenovat především „národní program přípravy na stárnutí 2003-2007“; jako cíl stanovuje vytvoření příznivého celospolečenského klimatu a podmínek pro řešení problematiky stárnutí seniorů. (Šerák, 2009, s. 187-188)

K současným proměnám společnosti patří také fenomén stárnoucí společnosti. Nejedná se pouze o prodloužení života, ale také o psychosociální proměnu obsahu stáří, kterou s fázovým posunem následuje proměna společnosti v dlouhověkou společnost. Socioekonomická situace současné generace seniorů je nejlepší, jaká kdy byla v minulosti a bude v budoucnu. Pravděpodobný vrchol situace seniorů byl zhruba kolem roku 2008. Do té doby se jejich situace zlepšovala a od té doby se zhoršuje. Zhoršování situace seniorů není plošné, taky záleží na tom, jak se senioři připravili na stáří (úspory, vlastní bydlení).

V porovnání s mladší generací je na tom generace seniorů svým způsobem nejlépe. Největší část jejich generace má úspory a nemá dluhy. (Sak a Kolesárová, 2012, s.164)

Život a životní styl seniorů je bohatý a v řadě směrů jsou senioři aktivnější než mladší generace. *Tendence k angažovanosti nebo neangažovanosti je tedy spíše vlastností osobnosti než pouhou funkcí věku.* (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 212) Generace seniorů je velice diferencovaná, vždyť mezi věkem šedesát a sto je stejně velký věkový rozdíl jako mezi novorozencem a čtyřicátníkem. Z toho vyplývá rozdíl ve zdravotním stavu i diferenciaci života a životního stylu.

Současné období je plné změn. Proto musíme počítat s rozkolísaností i stresem jako doprovodnými jevy ve společnosti. Je pochopitelné, že takové změny jsou provázeny pocitem bezradnosti a nejistoty. Na starší generaci doléhají tyto změny zvláště silně, protože má omezené možnosti se s nimi vyrovnávat. Edukace seniorů napomáhá orientovat se v procesech změny na všech úrovních, od sociálních velkých změn přes velké změny v životě seniora až po změny, které přináší každodenní život.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozvíjení edukace seniorů vyžaduje široce koncipovanou podporu společnosti. Cílem je mobilizovat odbornou komunitu i veřejnost k vytváření strategických programů a výzkumných i společenských aktivit zaměřených na seniorskou populaci. Na tvorbě strategických plánů, programů a aktivit se podílejí jak organizace celosvětové, tak evropské, jejich vyústěním jsou pak programy a aktivity národní. Vzpomeneme zde například UNESCO, která se zabývá problematikou vzdělávání v šesti oblastech: kultura, občanství, sociální soudržnost, práce a zaměstnanost, rozvoj a věda a výzkum. Další organizací, která se zabývá problémem seniorů je Rada Evropy. (Petřková a Čornaničová, 2004, s 12-14)

Na všechny změny se člověk musí připravovat stále a průběžně. Ke stálé adaptaci člověka do životních podmínek napomáhají tři základní antropogenetické procesy:

Enkulturační může být buď vědomá nebo nevědomá integrace jedince s kulturou, která jej obklopuje v sociálním útvaru, do kterého náleží. Dalším pojmem je socializace, proces, ve kterém si jedinec v průběhu života osvojuje specifické formy chování a začleňuje se všestranně do společnosti, ve které žije. Resocializace znamená vlastně obnovování socializace po její ztrátě, způsobené delším odloučením od společnosti. Jejím cílem je včlenění jedince zpět do společnosti (osvojení si jejich hodnot, norem chování, jednání, osvojení si jazyka a

kultury společnosti). Všechny vyjmenované pojmy mají stejný výchovný cíl, kterým je utváření a rozvíjení osobnosti, vztahů ke světu, lidem a společnosti. (Palán, 2002, s.20-21)

2.3 Vzdělávání a jeho smysl pro seniory

Kvalita života je velmi subjektivní a individuální. Kromě věku, zdravotního stavu a s ním související fyzická a psychická výkonnost se do posuzování kvality života promítají další faktory jako pohlaví, rodinná situace, životní úroveň, vzdělání, získaný status. Prožívání kvality ovlivňují i hodnotové orientace. Lze říci, že i ve starším věku je nejdůležitějším kritériem kvality života různorodost potřeb a možnost jejich uspokojování, ať už jde o potřeby fyziologické, psychické nebo sociální. Psychologická teorie aktivního stárnutí předpokládá, že ve stáří jsou v podstatě zachovány potřeby středního dospělého věku, především mít pocit užitečnosti. Právě odchodem do důchodu může být tato potřeba užitečnosti nenaplněna. Jeden z důležitých kompenzačních mechanismů je spatřován v rozvíjení systému vzdělávání pro seniory. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví .

Knowles a kol. (2011, s. 10) popisuje vzdělávání jako činnost prováděnou na popud jednoho nebo více prostředků, které jsou určeny k provedení změny znalostí, dovedností a postojů jednotlivců, skupin nebo komunit. Termín zdůrazňuje pedagogické změny, které přináší podněty a posilu pro učení a návrhy činností, jak navodit změnu³. Vzdělávání může

³ Education is an activity undertaken or initiated by one or more agents that is designed to effect changes in the knowledge, skill, and attitudes of individuals, groups, or communities. The term emphasizes the educator, the agent of change who presents stimuli and reinforcement for learning and designs activities to induce change.

také zlepšit orientaci v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodnout. *Vzdělávání ve starším věku se tak stává nutnou podmínkou pochopení života ve stále se měnícím světě.* (Mühlpachr, 2004, s. 138)

Z psychologického hlediska je podstatným faktorem, který se podílí na úspěšném stárnutí, subjektivní hodnocení a prožívání situace stárnutí. V průběhu stárnutí má důležité místo sebereflexe. Mnoho situací nastoluje staronové otázky. Kdo jsem? Kam směřuji? Právě při řešení otázek sebepojetí rozhoduje u starších lidí jejich fyzické JÁ, protože je spojeno s omezením autonomie a nezávislostí, která je v dnešní době ceněnou hodnotou.

Každý člověk se rozhoduje sám za sebe a tím se může odsoudit k předčasnému stárnutí, nebo může stárnout aktivně, zdravě. Cestu k takovému stárnutí ukazuje např. heslo ROSA, písmena v tomto slovu označují základní složky strategie úspěšného stárnutí.

R – racionální postoj, rozumět svému stáří, být informován o nevyhnutelných změnách, předjímat je, připravit se na ně.

O – orientace na budoucnost, plánovat i v krátkodobé perspektivě, posilovat radostná očekávání, umění na něco se těšit.

S – sociální kontakty, pěstovat přátelské vztahy, přijímat a dávat lásku, zajímat se o dění kolem, dosahovat společenského uznání.

A – aktivita, činnost duševní a tělesná, koníčky a záliby. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 36-37)

Úspěšné stárnutí vyžaduje také porušení konvenčních stereotypů o starých lidech. Tyto stereotypy jsou rozšířeny i u neseniorské populace a bohužel jsou přijímány i mnoha seniory.

3 PROČ JE TÉMA SENIORŮ TÉMATEM ANDRAGOGŮ

3.1 Specifika ve vzdělávání seniorů

Dlouholeté výzkumy potvrdily, že i starší lidé mají dostatečný kapitál pro učení, že tělesná i duševní výkonnost se v průběhu života projevuje rozdílnými cestami. Zatímco tělesná výkonnost začíná upadat, výkonnost duševní ji překonává a dokonce neustále narůstá. Zásadní vliv na úroveň duševní svěžesti má především intelektuální aktivita jedince. Mozek se totiž chová jako sval. Pravidelná duševní činnost, kreativní přemýšlení a učení se novým věcem má na schopnost učit se podstatně větší vliv než biologický věk. (Šerák, 2009, s. 189)

Jak jsme již psali výše, starší lidé mají zkušenosti a strategie při řešení problémů, které mnohdy mladý člověk mít nemůže. Jde o zkušenosti překonaných krizí, životních zklamání. Ale jako u všech ostatních schopností a znalostí platí – když se nevyužívají, vede to k jejich retardaci. Dle Beneše (2008, s. 90) *je vzdělávání starších lidí na rozdíl od školského a profesního vzdělávání zcela dobrovolné*. Důležité je, zda existuje odpovídající nabídka pro potřeby seniorů. Pak není důležité, zda se učí každý, ale jestli se každý, kdo chce, učit může.

Opakovaně bylo doloženo, že když staří lidé studují, a tedy mají jeden z jasných společensky garantovaných programů, méně si všímají existujících obtíží stáří, lépe je překonávají a skutečně méně jsou nemocní. Aktivita jim umožňuje stávající bolístky transformovat nebo eliminovat. Vzdělání přináší jedinci klady libovolného věku. Má podobu duševního omlazení, neutěšené dychtivosti a starým lidem odkrývá svět s velkou svěžestí. I když vzdělávání seniorů nevybavuje studenta seniora informacemi pro dobývání světa, ale stává se procesem, který smysluplně kultivuje svůj čas. Dodejme, že tito senioři zapomínají na své potíže, méně navštěvují lékaře a tím se stávají pro společnost skutečným ekonomickým přínosem.. Nemluvě o tom, že nejvyšší devizou je spokojenost a radost *starších lidí, kterou ovšem vyčíslit nelze*. (Haškovcová, 1989, s. 152) Pro andragogiku je charakteristické i to, že se zajímá o dospělého člověka v celém průběhu jeho životní dráhy. To, jací jsme tady a teď, je do značné míry ovlivněno i tím, co všechno jsme až dosud prožili, ale i tím co chceme ještě dosáhnout. Andragogika se v tomto ohledu liší od pedagogiky, jejíž objekt (dítě, pubescent, adol-

escent) je zejména v soustavě školské pedagogiky výrazně vymezen. (Bartoňková, Šimek, 2002, s. 24)

Vzdělávání seniorů je na rozdíl od školního a profesního dobrovolné. Proto je ještě složitější takového člověka motivovat k aktivitě. U starších lidí se převážně objevuje motivace s trávením volného času. Motivem bývá často touha po sociálních kontaktech, ale i snaha najít smysl života, zvládání tělesných a psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil. (Prusáková, 2005, s. 16-17) Při jakékoliv práci se seniory bychom měli mít na zřeteli, že *člověk může být fyzicky závislý a zároveň psychicky úplně autonomní* (Hrozenská a kol, 2008, s. 38). Autonomie vlastně znamená vést život podle vlastních pravidel, zůstat pánem svého chování a způsobu života. V tomto smyslu se autonomie blíží ke svobodě. Opakem autonomie je heteronomie, která spočívá v tom, že člověk je kontrolován, veden ostatními ve všem, co se týká jeho života. (Pichaud a Thureauová, 1998, s. 44)

Organizátoři vzdělávacích a kulturních akcí pro seniory a nejen pro seniory, protože senioři navštěvují akce, které jsou určené široké veřejnosti, musejí chápat některé specifické potřeby seniorů, jako jsou například požadavky na velikost a umístění informačních tabulí, dosažitelnost akce nebo slevy na vstupném. Aktuálním problémem jsou - a to nejen pro seniory - bariéry, které jsou v dopravních prostředcích i ve veřejných budovách. Vyřešení těchto omezení by mělo být primárním úkolem státu v rámci boje proti sociálnímu vyčleňování některých skupin obyvatel. I při tvorbě vzdělávacích programů je nutné vycházet z různorodosti dané skupiny, neboť starší lidé se odlišují jak psychikou a poznávacími schopnostmi, tak fyzickou zdatností. Hovoří se o tzv. věkovém mainstreamingu. *Veřejné instituce by měly realizovat své aktivity na základě principu rovných příležitostí a brát přitom v potaz pozitivní i negativní dopady svého působení na určitou skupinu.* (Šerák, 2009, s. 195) Hetteš (2012, s. 25) o mainstreamingu mluví jako o zlepšení integrace potřeb všech věkových skupin do procesu tvorby politiky. Starším osobám může umožnit přispívat do společnosti stejně, jako to dělají jiné věkové skupiny.

Věkový mainstreaming by měly uplatňovat instituce vzdělávání, mezi jejichž klienty patří jedinci v seniorském věku, to znamená aplikovat nové postupy a organizační řešení a efektivněji a specifičtěji využívat stávající zdroje a techniky. Zcela nezbytné je strukturovat a zpřístupňovat informace tak, aby byly dostupné a srozumitelné všem potenciálním příjemcům a předešlo se případné diskriminaci. (Šerák, 2009, s. 195-196)

3.2 Cíle a funkce vzdělávání seniorů

Ve stáří má vzdělávání jiný cíl. Při vzdělávání seniorů by mělo jít především o běžný život, senioři by se měli dozvědět to, co je jim v životě blízké a to, co mohou v životě ještě využít. To souvisí se znalostí potřeb seniorů, abychom zjistili, co je zajímavá a vytvořili programy šité na míru. Díky vzdělávání dostává senior informace o dění kolem něj. Má možnost samostatně rozhodovat a nebýt závislý na svém okolí. Petřková a Čornaničová (2004, s. 62) vychází ze skutečnosti, že *cílem edukace seniorů je rozvoj schopností, obohacení znalostí a rozvoj osobnosti k seberealizaci*. Úsilí o seberealizaci ve starším věku nabývá jiných rozměrů, klade větší důraz na vnitřní mysl činnosti a na duchovní stránku žití. U mnoha seniorů se tato tendence manifestuje právě potřebou poznávat a učit se. V období stáří se zvětšuje prostor pro volný čas, nemusí vždy znamenat jen klid a odpočinek. *Každá činnost, tj. i zájmová, je nepochybně prospěšná, neboť může aktérovi přinášet stejně tak inspiraci, povznesení jako uklidnění.* (Haškovcová, 1989, s. 140)

Funkce edukace seniorů můžeme rozčlenit do dvou hledisek. Podle primárního cíle výchovy a vzdělávání a podle jejího specifického zaměření. Primární orientací rozumíme, že rozvíjí některé z osobnostních stránek seniora, patří sem funkce vzdělávací, které jsou zaměřené na získávání poznatků, informací a osvojování dovedností. Dále sem patří funkce kulturně kultivační zaměřené na neustálé rozvíjení osobnosti prostřednictvím umění, kultury, pohybové výchovy, pěstování koníčků, vlastně vše, co se týká volnočasových aktivit. Jako poslední je funkce sociálně psychologická, zaměřená na udržování přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje, a oddalující psychosociální omezení, které je se stárnutím spojeno. (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 64)

Smyslem a cílem edukace seniorů zejména kultivace života a jeho obohacení, dále pochopení vývojových úkolů seniorského věku a usnadnění adaptace na změněný způsob života, kultivace života a jeho obohacení, udržení tělesné i duševní aktivity a nakonec pomoc při orientaci v dnešní rychle se měnícím světě.

3.3 Formy vzdělávání seniorů

V úvahách o edukačních aktivitách seniorů je třeba počítat s faktem, že v nabídce vzdělávacích organizací tvoří aktivity zaměřené speciálně na seniory výraznou menšinu. Většinou se senioři účastní přednášek nebo různých aktivit, které jsou určené pro dospělou populaci jako celku.

Dle Prusákové (2005, s.79) členíme tři druhy vzdělávání. Formální vzdělávání je školní, instituciované a vede většinou k získání formálních uznávaných kvalifikací a certifikátů. Další neformální vzdělávání, které ve větší míře využívají i senioři, se váže též k cílevědomému záměrnému vzdělávání, které ale nevede k ucelenému školnímu vzdělávání. Převážně není ukončené vydáním oficiálních dokladů. Cílem neformálního vzdělávání nejsou formální kvalifikace, ale poznání a řešení problémů účastníků pomocí vzdělávání. Třetí informální vzdělávání je učení se ze zkušenosti, v rámci každodenní komunikace a sociálního života, pod vlivem masových médií apod. Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání nemusí být záměrné. Dokonce si ho nemusí vzdělávající ani uvědomovat..(Prusáková, 2005, s. 79-80)

Mezi staršími, tak jako mezi ostatními lidmi, existují velké rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech a zručnostech, zájmech a potřebách. (Prusáková, 2005, s. 16)

Proto nejde jednoznačně určit a říct, že vzdělávací potřeby seniorů jsou stejné, jak již bylo řečeno; je mnoho rozdílů v jedincích. Ke stejným znakům, tedy homogenním, patří, že tato skupina nebo její většina je vyvážena z pracovního procesu. Diferencovanost je dána takovými znaky, jako je dosažená úroveň vzdělání, původní profese, sociální zařazení v mikroklimatu rodiny, finanční možnosti a osobní celoživotní zkušenosti. Pak pochopíme nezbytnost hledat rozmanité specifické vzdělávací formy různého charakteru. Mühlpachr (2004, s. 138) dělí formy vzdělávání seniorů na Lidové univerzity, Kluby aktivního stáří, Akademie třetího věku a Univerzity třetího věku..

Lidové univerzity – tato podoba vzdělávání se osvědčila zejména ve skandinávských a německy mluvících zemích. Starší člověk absolvuje vzdělávací program spolu s mladými posluchači. Pozitivní na tomto vzdělávání je zejména ovlivňování a sbližování dvou generací. Mladé lidi vede k porozumění problémů v pokročilém věku, starší generace pak profituje z toho, že zůstávají ve společnosti, která ji akceptuje. (Mühlpachr, 2004, s. 139)

Akademie třetího věku a Kluby aktivního stáří – jsou v našich podmínkách poměrně dobrou tradicí. Obě tyto formy uspokojují vzdělávací potřeby seniorů zejména v těch regionech, kde nejsou vysoké školy. Akademie třetího věku jsou organizovány pod záštitou různých organizací, jsou to především neziskové organizace a dále institucích jako jsou Domovy kultury, Akademie J. A. Komenského. Vyznačují se přístupností výkladu a přizpůsobováním obsahu místním potřebám a individuálním zájmům seniorů. (Mühlpachr, 2004, s. 139) Kluby aktivního stáří mají podobné poslání, ale na rozdíl od výše uvedených forem se vyznačují trvalejšími neformálními vztahy, rozvíjením osobních zájmů seniorů a uspokojováním potřeby vzájemného kontaktu. Nabízejí širokou paletu činností, např. besedy, výlety, exkurze, vycházky, kulturní akce, sportovní programy, ruční práce, společenské hry apod. Dle Šeráka (2009, s. 199) *je to v České republice nejrozšířenější institucionalizovaná forma sdružování seniorů*. Tyto kluby jsou zřizovány především orgány místní správy, domovy důchodců, charitativními organizacemi a podniky

Univerzity třetího věku U3V – jsou nejnáročnějším způsobem vzdělávání pro seniory. Jedná se o oficiálně uznávané instituce, které umožňují seniorům studium vysokoškolské úrovně v nejrůznějších oborech. Zavádí se podle možností příslušné vysoké školy a podle zájmů zúčastněných seniorů. U nás se realizuje tento typ studia v rámci celoživotního vzdělávání. (Mühlpachr, 2004, s. 139-140).

Rozhlasová akademie třetího věku – je to zvláštní forma vzdělávání, kterou v roce 1997 vysílá Český rozhlas 2 – Praha. Posлуhači mají příležitost absolvovat vzdělávací cykly různorodého zaměření (historie, literatura, psychologie, botanika, sociální komunikace apod.), přičemž v rámci každého cyklu zpracovávají písemné práce. Úspěšní absolventi obdrží diplom. S těmito pořady je spojeno i mnoho dalších aktivit např. zájezdy, a setkávání s lektory. (Šerák, 2009, s. 198-199)

Rada seniorů České republiky – zastřešuje vzdělávací aktivity. Občanské sdružení bylo založeno v roce 2005 dvanácti členskými organizacemi. Organizuje mnohé aktivity především v sociální oblasti, poradenství a konzultací. Poradenské služby poskytuje i prostřednictvím svých webových stránek. Kromě poradenských služeb uskutečňuje i řadu volnočasových a edukačních aktivit. (Šerák, 2009, s. 201)

Vyjmenovali jsme zde jen ty nejrozšířenější instituce, které působí na našem území. Pokud senior chce a nemá vážnou překážku v naplňování jeho vzdělávacích a zájmových po-

třeb, určitě si najde cestu k aktivitě, která mu přispěje k naplněnějšímu životu a dá jiný rozměr trávení důchodu. V praktické části se na tuto problematiku zaměříme podrobněji. Budeme zkoumat, jak senioři žijí, a to na slováckých vesnicích.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1 Výzkumný problém

V tomto výzkumu se budu zabývat problémem vzdělávacích potřeb u seniorů na vesnici a jejich motivací. Jakým způsobem tráví svůj volný čas, jestli mají zájem o vzdělávání a když ano, jestli jim něco brání ve vzdělávání se. Díky pracovním zkušenostem se seniory je pro mě tento problém zajímavý a aktuální, navíc se jedná o seniory, kteří žijí na vesnici a tito senioři nebývají často tématem výzkumů a pokud ano, tak jsou to výzkumy kvantitativní. Z našeho pohledu senioři na vesnici svůj volný čas věnují převážně svému domu a zahrádce, to je jejich nejobvyklejší způsob trávení času, pokud jim to zdraví dovolí. Ale i život na vesnici se mění a mě zajímá, jak zde senioři žijí, jaké jsou jejich názory a čím naplňují volný čas. V rámci praktické části výzkumu bylo postupováno dle metodologie Miovského.

4.2 Cíle výzkumu

V empirická část budu zkoumat, jak dnes žijí senioři na vesnici, kde není tak bohatá nabídka aktivit pro seniory a jestli i něco aktivně podnikají pro to, aby se ve svém životě nadále vzdělávali jakýmkoliv způsobem. Doufám, že tato bakalářská práce mi umožní širší a hlubší pohled na seniory, které bere společnost jako lidi na odpočinku. Určitě by nás senioři mohli v mnoha věcech obohatit a nalézt cestu mezi generacemi. Jaké potřeby vlastně staří lidé mají a co je motivuje? Jaké jsou jejich hodnoty? Co si myslí o své roli ve společnosti? Mají ve svém věku nějaký význam pro společnost? Mají zájem o svět kolem sebe? Chtějí se ještě něco naučit, nebo jim stačí to, co vědí? Tento výzkum poodhalí životní styl dnešních seniorů na vesnici, pohled na sebe sama i to, jak vnímají společnost a nakonec jejich přání a potřeby.

Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je popsat, jestli senioři na vesnici mají potřebu vzdělávat se, co je k tomu motivuje a zjistit překážky ke vzdělávání a jejich potřebám.

Dílčí cíle výzkumu

- 1) Pohled na životní styl seniorů a aktivity.
- 2) Hodnoty seniorů.
- 3) Zjistit názor na postavení seniorů v dnešní společnosti.
- 4) Prozkoumat, jak vnímají sebe sama a jestli prožívají důchodový věk důstojně.

V příloze č.1 je schéma rozhovoru pro respondenty s otázkami, který se skládá ze 3 částí:

1. část obsahuje úvodní otázky, kam patří představení výzkumníka a jeho projektu, ujištění o anonymitě, požádání o participaci na výzkumu a požádání o souhlas nahrávat rozhovor. V této části jsou základní otázky o respondentovi (anamnéza).
2. hlavní otázky, které nabádají dotazovaného, aby hovořil o tématech tvořících jádro výzkumu.
3. část tvoří ukončovací otázky. Uzavření rozhovoru by nemělo probíhat ve spěchu. V této části výzkumník poděkuje respondentovi za čas s ním strávený, vysvětlí další směřování výzkumu a ujistí jej o dodržení důvěrnosti a anonymity.

4.3 Výzkumný soubor

K výzkumu byla vybrána oblast okres Hodonín, tzv. moravské Slovácko. Výzkum byl zaměřen na seniory z tohoto okresu, kteří žijí na vesnici. Byla zvolena metoda prostého záměrného výběru. Respondenti byli vybráni, aby naplňovali určená kritéria a současně sou-

hlasili s účastí ve výzkumu. Aby byl výzkum co nejobjektivnější, bylo zvoleno několik kritérií.

Kritérium č.1 – Věk respondentů se bude pohybovat od 62 let a více.

Kritérium č.2 - Zkoumaní budou muži i ženy.

Kritérium č.3 – Do výzkumu budou vybráni aspoň tři respondenti ve věku 70 let a více.

Kritérium č.4 – Aspoň dva respondenti budou žít sami.

Pro naplnění kritérií bylo osloveno šest respondentů, kteří souhlasili s rozhovorem. Ráda bych krátce představila samotné respondenty, místo jmen budou uváděna čísla pro zachování anonymity.

R1 – Respondent číslo 1 je žena, které je osmdesát šest let a základní vzdělání. Již mnoho let je vdova a žije sama v domě, kde ji každý den navštěvuje a stará se o ní dcera. Nejdůležitější je pro ni rodina, která ji dává lásku, baví ji pletení a háčkování. Kvůli zdravotnímu stavu už nechodí moc do společnosti a pokud ano, tak v doprovodu dcery, a to jsou převážně rodinné události. Díky televizi a rádiu má kontakt se světem.

R2 – Respondent číslo 2 je žena, které je šedesát čtyři let a má středoškolské vzdělání. Sdílí dům s manželem, který je důchodce, ale občas pracuje, a s dcerou a její rodinou, bydlení má každá rodina samostatně. Tato žena se aktivně zapojuje do několika spolků a organizací, sama organizuje za některý spolek vzdělávání pro seniory a nejenom pro seniory. V důchodu se nenudí a podle ní ještě nepřestala pracovat. Se samozřejmostí využívá všechny dostupné moderní informační technologie, které ale nemusí přinášet jen to pozitivní. Ve volném čase se věnuje hodně vnoučatům a šitím a opravám slováckých krojů.

R3 – Respondent číslo 3 je opět žena, které je šedesát tři let, má základní vzdělání, po čase si udělala školu práce na profesi poštovní doručovatelka. Žije v domě s manželem, ráda se stará o zahrádku a vinný sad, její velkou láskou jsou děti a vnoučata. Je stále aktivní,

účastní se akcí ve vesnici, sportuje, ráda vaří a plete, a když ji něco zajímá, neváhá a jede i do vzdálenějších míst.

R4 – Respondent číslo 4 je sedmdesátiletá žena žijící s manželem v domě. Je vyučená a v důchodu je už od svých čtyřiceti let. Kvůli svému zdravotnímu stavu se nemůže věnovat všem svým koníčkům, ale přesto ráda navštěvuje ve vesnici všechny akce, které jsou organizovány místními spolky, hlavně z důvodu, že je člověk s lidma a pobaví se.

R5 – Respondent číslo 5 je sedmdesátiletý muž, který žije se svou manželkou v domě. Má středoškolské vzdělání a než onemocněl, trávil důchod velmi aktivně a to hlavně ve vinohradu. Po nemoci nechtěl zůstat nečinný, tak si našel nového koníčka a to je počítač, u kterého teď tráví většinu volného času. Je velmi komunikativní a přátelský, proto je u nich doma pořád někdo, buď z rodiny nebo z přátel.

R6 – Respondent číslo 6 je muž, který má sedmdesát devět let, a je již mnoho let vdovcem. Žije sám v domě, ale nedaleko má dceru, která se o něho stará. Je vyučený strojní obuvník, ale celý život pracoval na dolech. Díky funkci kronikáře, kterou i přes svůj věk stále vykonává, je jeho největší zálibou historie a dění v obci. Účastní se ještě i osobně některých aktivit, ale hlavně proto, aby mohl o těchto aktivitách sepsat článek. Moderní technologie ho nelákají, vše zapisuje ručně a do sešitů. Doma se stará o králíky a malou vinici. Kvůli horšímu zdravotnímu stavu rád přes den odpočívá.

4.4 Rozhodnutí o technikách a metodách

V rámci kvalitativního zkoumání byl použit polostrukturovaný rozhovor s respondenty, v tomto případě se seniory z obcí v okrese Hodonín. Tento typ výzkumu jsem vybrala hlavně z důvodu dovědět se hlouběji o životě, názorech a postojích seniorů, kteří žijí na vesnici. Rozhovory byly prováděny v měsících lednu a únoru 2014 s již předem připravenými otáz-

kami, s respondenty v jejich domácím přirozeném prostředí podle předem domluveného času. Polostrukturovaný rozhovor jsem zvolila hlavně proto, že mohu pokládat otázky otevřené, které je možné rozšiřovat, požadovat vysvětlení a dotazovat se na další otázky, které vyústí z rozhovoru. Nahrané rozhovory, se kterými souhlasili respondenti jsem doslova přepsala a několikrát podrobně prostudovala. Pro kvalitativní výzkum jsem použila metodu otevřeného kódování v rámci zakotvené teorie, kde se přiřazuje k části vět, nebo důležitým fázím rozhovoru klíčové slovo nebo symbol a tyto se slučují do kategorií.

5 ANALÝZA DAT

Podrobným studiem všech jevů a kódů se mi podařilo vytvořit kategorie, které popíšu níže. Jednotlivá data se budu snažit prolínat konkrétními výroky respondentů tohoto výzkumu. Doufám, že vznikne zajímavá teorie o způsobu života seniorů na vesnici.

Zde je přehled všech zjištěných kategorií:

Číslo kategorie	Název kategorie
Kategorie č. 1	Hodnoty v životě seniorů
Kategorie č. 2	Vztah k tradicím a folkloru
Kategorie č. 3	Mezigenerační solidarita
Kategorie č. 4	Starost o dům a zahradu
Kategorie č. 5	Mezi světem, technikou
Kategorie č. 6	Pozitiva a negativa v důchodu
Kategorie č. 7	Vnímané rozdíly mezi seniory na vesnici a ve městě
Kategorie č. 8	Motivace ke vzdělání a aktivitám
Kategorie č. 9	Bariéry ve vzdělání
Kategorie č. 10	Denní činnosti a zájmy
Kategorie č. 11	Navštěvované aktivity a vzdělávání
Kategorie č. 12	Postavení seniorů v dnešní společnosti
Kategorie č. 13	Důstojné prožívání důchodu

Kategorie č. 1 Hodnoty v životě seniorů

Kódy vedoucí ke kategorii: zdraví, pohoda, pochopení v rodině, klid, štěstí, taková radost, děti, rekapitulace

Většina respondentů považuje za nejdůležitější hodnotu zdraví. Souvisí to převážně s věkem, kdy se každý už setkal se zdravotními komplikacemi a tím si uvědomuje hodnotu být zdravý, méně omezený a nezávislý.

„Nejdůležitější je zdraví a potom, když je člověk zdravý, tak si může člověk ty hodnoty přizpůsobit zase sobě, že? V žádném případě peníze nejsou nejdůležitější....I když důležité jsou, že?“ R5

„Tak pro mě hlavně zdraví a pohoda a pochopení v rodině a takový věci.“ R6

Ve starším věku jsou důležité hodnoty, které přináší spokojenost a harmonii. Člověk má už po svých životních zkušenostech trochu jiný žebříček hodnot.

„Tak rodina, no zdraví, štěstí a taková radost. Je fakt, že se víc věnuju třeba těm vnoučátkům nebo ráda pletu, opravdu teď mám na to čas a klid a baví mě to.“ R3

„Takže v tom je nějak ten rozdíl, že člověk nějak tak rekapituluje, ale myslím si...že to není z obavy o smrt. Tak bych řekla, úvaha o celým tom koloběhu života od narození až do smrti, jak to funguje a čím dál víc se také zamýšlím, to už je pak na takový psychologický úvahy. Čin a jaký důsledek to nese.“ R2

Kategorie č. 2 Vztah k tradicím a folkloru

Kódy vedoucí ke kategorii: péče o kroj, nejoblíbenější aktivita, starost o kroj, pořízení kroje, zábava, dechovka, Šlágr

Důsledkem toho, že byl výzkum realizován na vesnicích moravského Slovácka, mají někteří senioři velmi blízký vztah k tamějšímu folkloru, který je zde stále živý. V dnešním nejistém světě je důležité, zachovat si nějaké tradice a rituály, člověk ví, že někam patří.

„Starám se o kroj, pořídili jsme si s manželem kroje, manžel vystupuje v mužáckém sboru, já při něm tancuju, bavíme se (smích)“ R3

„Pak uvařit a pokud nehlídám vnúčata zas tak je to starost nebo věnování se koníčkům, především péče o kroj, zhotovování krojových doplňků, šití a tak různě“ R2

„ To je teda vaše nejoblíbenější aktivita? “ T

„ Ano, šití a úpravy. Když získám nějaký doplněk, který není vhodný co do velikosti, je třeba ho upravit, popřípadě vyčistit, přešít a ráda používám staré věci, které upravuju. Samozřejmě, když není dostupná nějaká část, tak musím vyrobit novou. “ R2

V této oblasti je především staršími lidmi oblíbená dechovka, s touto hudbou a stylem zábavy vyrůstali a mají k ní silný vztah.

„ Čtyřicet roků jsem hrál v místní dechové kapele, kde jsem po celou dobu psal kroniku kapele. Nenechám si ujít malou chvílečku, abych si neposlechl dobrou dechovku, ať je to v televizi, v rádiu a to samé fotbal. “ R6

„ A sem tam taky televize, nejoblíbenější Šlágr, co sleduje manželka, já už su z teho došlágrovaný (smích). “ R5

Kategorie č. 3 Mezigenerační solidarita

Kódy vedoucí ke kategorii: péče o vnoučata, obohacení se navzájem, pomoc dětem, láska v rodině, dávat dětem, rodinné akce, děti dávají lásku, mládí dávají vnoučata.

Při rozhovorech jsem si všimla, že každý respondent vzpomněl rodinu a vnoučata. Všichni s rodinou mají kladný až vřelý vztah a navzájem si pomáhají. Bylo zkoumáno jen pár respondentů a je to velká shoda. Někteří senioři pomáhají hlavně s hlídáním vnoučat, je to i tím, že zde se ještě více žije ve vícegeneračních rodinách. Navíc ve vesnicích chybí jesle a soukromé školky, zde více vypomáhá rodina, pokud je to možné.

„Ráno je to péče o děti(vnoučata) vypravit do školy, popřípadě zavést do školky.“ R2

„Je to velká pomoc a přínos pro tu rodinu, myslím si že....pak to ocení ten, který žil někdy ve vícegeneračním, nějakým uspořádáním. To znamená nejenom rodiče a děti, ale prarodiče popřípadě prararodiče, takže ten si svých rodičů a předků váží a dovede jejich nabídnuté pomoci využít. Zatímco ti, kteří žili třeba jen s rodiči a nikdy své blízké nepotřebovali, tak si myslím, že to tak ani nedovedou ocenit.“ R2

„Máte dům, zahrádku, děti, vnoučata?“ T

„No to ano, máme slepice, králíků dáváme děckám. Když byly vnoučata menší, tak jsme to tady mívali furt na prázdninách. Včil už sú velicí, tak už nepotřebujú.“ R4

Senioři se asi snaží hodně pomáhat dětem, pokud o to stojí, na druhou stranu i oni přijímají od dětí určitou pomoc a potěšení hlavně prostřednictvím vnoučat. Ale asi to není všude tak idylické, senioři někdy i přes své stáří vydržují své nezodpovědné děti.

„Jako je to fakt, že nám mládí dávají vnoučata.“ R3

„Protože... děcka mě mají rádi, ať je to dcera nebo vnuk, nebo pravnuk... tu lásku mě dávají. A velikú lásku!“ R1

„Naše děcka nás mají všeci rádi a tam se všichni pořád hádají, synovi platí dluhy a kdyby nedojela jejich dcera a nedovezla jim jídlo.....jsou na tom špatně.“ R6

Kategorie č. 4 Starost o dům a zahradu

Kódy vedoucí ke kategorii: práce kolem domu, vinice, vztah k přírodě, ne velké hospodářství.

Z důvodu, že dotazovaní respondenti žijí na venkově a ve svém domě, o který se musí nějakým způsobem starat, jsou neustále nuceni vyvíjet nějakou aktivitu. Navíc obhospodařují většinou vinice a zahrady.

„Máme pole a vinohrad“ R3

„No ráno trochu pouklízím, jdu do obchodu, vařím a potom jak je potřeba, v zahrádce ve vinohradě, někdy na hřbitov jedu, jak kdy, někdy na besedu někde (smích) to v zimě spíš, v létě je práce. Před naším v zahrádce nebo v humně.“ R4

„Ráno vstávám kolem sedmé hodiny a jelikož mám ne velké hospodářství, pár králíků, tak dám králíkom.“ R6

„Tak my jsme na to nudění neměli moc času, jak povídá manželka my jsme dost aktivně pomáhali starší dceři ve vinici. Teho vinohradu oni mají celkem dost, že tam nebyl nějaký čas na nudu.“ R5

„A já se dívám na ptáčků, hen mám budku, toš jim dám osivo, co možu, tak jim tam dám....Já mám aj tu přírodu ráda, idu aj ven se podívat na dvůr, jak tráva roste, to mě baví.“ R1

Kategorie č. 5 Mezi světem, technikou

Kódy vedoucí ke kategorii: potřebuji tyto technologie, zneužití internetu, komunikace s dětmi, zábava u počítače, být mezi světem, technika mě moc neláká.

Někteří respondenti si tyto technologie tak oblíbily, že je to pro ně náplň času, nebo jim pomáhají v dalších aktivitách.

„Řekla bych, že si nedovedu představit život bez této moderní technologie, zvláště co se týká internetu, mobilu, používám hodně, protože k těm mým aktivitám patří práce v Orle a vedení účetnictví ve farnosti, takže já potřebuji tyto technologie, ať už je to internet nebo mobil, při těchto dvojích pracích.“ R2

„Vzhledem ke zdravotním problémům, zájmů co kdysi bývalo, je celkem minimum, takže většinu času trávím u počítače a tam se prostě bavím různě.“ R5

„Mám mobila a počítač nemám“ R4

„A pomáhá vám nějak ve vašem životě, nebo je to k dobru?“ T

„To víš že ano, domluvíš se s děčkama, co potřebuješ.“ R4

„Já nevím jak bych to řekla. Mobil, trůbu mám, sporák elektrický.“ R1

„A pomáhají vám nějakým způsobem?“ T

„No všechno mě pomáhá. Ať je to televize nebo rádio. Mezi světem su.“ R1

Na druhou stranu někteří respondenti nemají zájem o tyto technologie, neláká je to, je to převážně důsledkem vysokého věku.

„Bohužel mě nějaké táto technika moc neláká, mobil mám, to používám, ale že bych se zajímal o nějaký internet nebo počítače, nebo já nevím co, to mě nějak neláká, ale ačkoliv bych to rád, ale osmdesátka na krku, takže nějaké učení, nebo získávání v této věci ani m oné.“ R6

Kategorie č. 6 Pozitiva a negativa v důchodu

Kódy vedoucí ke kategorii: samé pozitivní, není stres z práce, nic pozitivního, volba času, spokojenost, méně starostí o zajištění rodiny.

Respondenti ve svém postavení důchodce vidí převážně pozitiva. Udávají převážně to, že mají klid a méně stresu.

„Je to takový klid, bylo by potřeba, ráda bych, ale při těch vnúčatech a těch polí a vinnohrad a kytky, já nevím o celý dům se starat.“ R3

„No já su celkem spokojený, nemožu si na nic stěžovat. Není už tolik starostí o zajištění, jak bývalo zajištění rodiny a takových věcí.“ R6

„Pozitivní v každém případě, že je čas a že si člověk ten čas může rozvrhnout podle svojích přání, že není nikým usměrňován a nebo dá se říct řízen, časově.“ R5

„Pro mě vzhledem k tomu, že mám dost aktivit a nemůžu si stěžovat, že se nudím jak například slýchávám od některých důchodců, tak vzhledem k tomu si myslím, že je to samé pozitivní, protože jenom pomyšlení na to, že v minulých dobách byl stres, že bude uzávěrka, že něco nevyjde, že něco neodevzdám v termínu, tak taky mě nanejvýš hrozí, že nestihnu ušít nějaký krojový doplněk do nějakého plesu, ale jinak si myslím, že je to samé pozitivní. Prostě nic nemusím, všechno jenom můžu.“ R2

Jako negativní, co je potkává v důchodu vidí převážně zdraví, které tak už neslouží a omezený příjem.

„ Jak bych ti to řekla, já nevím...no nic pozitivního, su nemocná, mám cukrovku a špatně vidím, byla jsem několikrát s očima na operaci a nejsou s tím spokojená s těma očima.“ R4

„Negativní je jedině příjem, no. Když člověk chodil do práce, tak ten příjem byl podstatně jiný než je teďka důchod, no.“ R5

Kategorie č. 7 Vnímané rozdíly mezi seniory na vesnici a ve městě

Kódy vedoucí ke kategorii: Je to o jedinci a přístupu, více příležitostí, není rozdílu, stejné důchody, nuda

Dotazovaní nevidí velké rozdíly ve stylu života na vesnici a ve městě, myslí si, že je to i o přístupu jednotlivce.

„Možná rozdíl je a nemusel by být. Je to vždycky o jedinci a o přístupu k té situaci, to znamená, že když ten jedinec ve městě si najde aktivitu, když nemá zahrádku, nevěnuje se kroji, pokud nemá přátele, zřejmě bude sedět tři čtvrtě dne u televize a stěžovat si jak je vše všechno nudné. Když si najde senior kamaráda se stejným zájmem, nemusí to být zrovna práce na zahrádce, nevím, třeba výlety do přírody, čas od času zaplavat si, zajít si na vycházku, na ryby, nebo zajít do čítárny, do knihovny, bude ten svůj pokročilý věk, tak jak na vesnici, pokud by jsme to srovnali tady s důchodcem, který od rána kope ve vinici nebo na zahrádce, oba budou jako činní.“ R2

„Ale nežijú jináč, když má malý důchod tak žije tak jak na tej vesnici.“ R1

„Já si myslím, že velký rozdíl mezi tím nebude. Potkávám se dost s tady temato seniorama, občas jezdíme za Mutěnice na Kohůtku pro tu vodu zdravou, tak tam dost jezdí nebo většinou jezdí tito senioři. Bývalí horníci z Dubňan a nebo v Hodoníně co bydlí, a řekl bych, že je to téměř stejné ty zájmy těchto seniorů, jestli je to na vesnici nebo Dubňany nebo Hodonín ve městě.“ R5

„Nedovedu popsat život ve městě, protože celý život su na vesnici, takže těžko se na to mě odpovídá.“ R6

Někdo si život ve městě spojuje s nudou, která se odvíjí z toho, že na vesnici je život aktivnější, víc práce a starostí kolem domu. Naopak je i názor, že ve městě je víc kulturních příležitostí než na vesnici.

„Já si myslím, že se tam musí nudit podle nás (smích). Když nemajú zahradu a nic, tak chodí kolem těch dvou světnic.“ R3

„Ve městě je víc těch příležitostí, sú tam divadla a barsco takový, tady už není ani kino. Jedině, co pořádají nějaké estrády, divadla, co hrajú místní.“ R4

Kategorie č. 8 Motivace ke vzdělávání a aktivitám

Kódy vedoucí ke kategorii: aktivity oddalují stárnutí, člověk je s lidmi, pobavení, nechci končit, nabíjí, záhul na hlavu, doplňovat znalosti.

Motivací seniorů ke vzdělávání a aktivitám je mnoho, rozdělila bych je na dvě části. Motivy spíše společenské a sociální, které vedou seniora k tomu, že se potká s lidmi, užije si zábavu a přestane myslet na své potíže.

„Že je člověk s lidma, že se pobaví.“ R4

„Je to dobře, protože člověk když ostane doma, tak si myslí, že je takový nepotřebný, ale když uvidím, že jsou tam lidi o deset roků starší, tak ještě si myslím, že sú aktivnější jak my a člověka to nabíjí.“ R3

„Že jednak se naučí na to počítači a jednak dojdou do druhého kolektivu, který dřív neznali. Dávají si kontakty, mezi s sebou si posílají maily, takže to není jenom o té stránce vzdělávání, ale i o stránce soudržnosti, navazování známostí, kontaktů.“ R2

Druhým motivem je, že vzdělávání a aktivity mohou dle seniorů oddálit stárnutí, protože mozek nenechávají v klidu a dle nich je dost důležité doplňovat si průběžné znalosti.

„Já bych řekla, že luštím i křížovky i sudoku, ale řekla bych, že co mě nejvíc dává a co mě oddálí možná i to stárnutí, tak jsou právě tady ty aktivity. To znamená, že člověk musí něco zařídit, vyřídit, mezi tím vypoví auto, nebo vypoví nějaký účastník zájezdu a když to má člověk všechno obtelefonovat, tak to je taková, takový, řeknu to laicky, takový záhul na

hlavu a nenechává mozek v klidu a burcuje ho pořád, takže nevypínat, nevypínat. Spíš mě vypovijú nohy, ale ta hlava asi ne, možná to bude naopak(smích).“ R2

„No tak to si myslím, že je to dost důležité, protože tak nějak ustát a myslet si, že co jsem doted'ka věděl, že mi to stačí, tak to je blbost. Je nutné si neustále si doplňovat takové průběžné znalosti. Když někoho baví něco odborného, třeba tam se rozšiřovat. Řekl bych že je špatné říct, už mám tolik let, tak už se nic nového nebudu přiučovat, podle toho se taky já chovám.“ R5

Starší lidi motivuje navíc rodina a mohou to být i vnuci, kteří mohou přinést náhled do nových věcí v životě seniora.

„To dcera, která maluje a to mě, když tam přijde moc lidí a líbí se jim to“ R1

„Když jste si ten počítač pořídil, dělalo vám to problém se s tím naučit?“ T

„ Chvilku ano, to jsem prakticky podědil po vnučce, která dostala ze zaměstnání kvalitnější počítač a tento mě věnovala s tím, že buď to dá do sběru nebo si to vezme děda. Já do té doby jsem se o to kór tak moc nezajímala pak, když jsem zjistil, co se na tom dá dělat, nebo co to obnáší ta činnost kolem toho, tak ... Ona počítala ta vnučka, že já to odněkud znám, ale já jsem tyto znalosti odnikud neměl. Oni tito mladí v tom vyrůstali, tak já jsem ji občas volal do práce, abych ju tak jako povzbudil, většinou jsem ji říkal, paní učitelko, zarazil jsem se na tom a na tom a ona mě musela radit (smích)“ R5

Kategorie č. 9 Bariéry ve vzdělávání

Kódy vedoucí ke kategorii: vzdálenost, vyrovnání se s handicapem, bolest nohou, pohodlnost, zdraví.

Nejčastější bariérou ke vzdělávání jsou zdravotní potíže, kvůli kterým je senior více upoután doma a nemá tímto tu možnost navštěvovat a účastnit se osobně vzdělávacích i jiných aktivit. Další nezanedbatelnou bariérou účastnit se vzdělávání nebo aktivit v okolních městech je vzdálenost.

„Čas by byl, ale bolí mě nohy, nemůžu jít nikam daleko pěšky, musím mět čagan, hůlku teda, nebo jediné s kolem. Tady na vesnici jedu s kolem, tak tam kde možu jet, jedu ráda.“

R4

„Hlavně ten zdravotní, kdyby to bylo někde, což se dá těžko předpokládat, někde poblíž, kde bych se třeba tím autem dostal, tak neváhám ani chvíli!“ R5

„Řekla bych po té zdravotní stránce, handicap mám. Dřív jsem trpěla v mládí postižením dolních končetin, které mám třikrát po operaci. V současné době jak je člověk starší, tak vidí jak je to oproti jiným postižením zanedbatelné, takže s tím jsem se velice rychle vyrovnala a zúčastňuji se návštěv koupaliště a aquaparků, s tím jsem se vyrovnala. Co se týká vzdálenosti a nepřístupnosti... vzhledem tomu jak je obec umístěna, tak já bych řekla, že mám moc ráda divadelní představení, operety, na opery až tak ne, ale nejbližší místo je tady v Brně, proto jezdím málo, snad jednou za rok. Ale teď jsme našli bližší v Uherském Hradišti, krásné Divadlo, takže si myslím, že ta četnost se zvýší. Co se týká handicapu, tak snad ne a co se týká vzdálenosti tak tady to Divadlo spíš...“ R2

Nikdo s respondentů neuvedl finanční stránku, je to možná z důvodu, že vzdělávání a aktivity v obci zajišťují převážně místní spolky a poplatek je buď zanedbatelný nebo žádný, spíše zde hraje roli pohodlnost. Senioři už nemají povinnost, ale jen možnost.

„ Myslím si, že nám nebránijú ani peníze, ale že se nám někdy nechce. Je fakt, že jsme takový pohodlnější.“ R3

Kategorie č. 10 Denní činnosti a zájmy

Kódy vedoucí ke kategorii: ráda sportuji, nemám koníčky, zábava u počítače, pletení a háčkování, zájem o historii, jednání, pořad v rádiu.

Z rozhovorů je zřejmé, že pokud byl senior aktivní dříve, zůstává aktivní i v důchodu a ve starším věku, kdy už tak nemůže.

„Já se pořád něčím bavím, ráda pletu, včel už teda tak ne, protože mě oči bolí, už mě to pletení tak nejde. Když něco, tak si spravím něco. Třeba svetr, dám si na stůl, když se mě už nelíbí, tak si ho spravím, tak se teda bavím.“ R1

„Na devět hodin su vypravený do restaurace U orla, kde chodím denně na oběd a tam máme vždycky hodinku takové, my tomu říkáme, že máme jednání, my staří důchodci.“ R6

„Někdy i odpočívám, ale pečů, ráda vařím, ráda sadím kytky. Sportuju, ráda sportuju, plavu. Nejradši bych jezdila na dovolený, ale na to ted' moc není.“ R3

Kvůli zdravotním potížím, nemohou někteří respondenti dělat to, co měli rádi a bavilo je. Ale záleží na postoji a jak se člověk k problému postaví.

„Co děláte když máte volný čas? Co děláte nejradši? Máte nějakého koníčka?“ T

„Tak ani ne, já špatně vidím, tak chvíli na televizi, nemám nějaké koníčky.“ R4

„Vzhledem ke zdravotním problémům, zájmů co kdysi bývalo, je celkem minimum, takže většinu času trávím u počítače a tam se prostě bavím.“ R5

„A dívám se a poslouchám každý den rádio. To je moje, protože já málo spím, spánek mám nějaký špatný. V jedenáct hodin do jedné je v rádiu pořad a tam sů různé otázky a to mě hodně baví, to je moje každý den.“ R1

Kategorie č. 11 Navštěvované aktivity a vzdělávání

Kódy vedoucí ke kategorii: Univerzita třetího věku, návštěva místních spolků, odborné přednášky, rád si povykládám s lidmi, duchovní cvičení.

Převážná většina respondentů využívá aktivity a nabízené vzdělávání místní, které je nejlépe dostupné a je převážně pod záštitou místních spolků. Dle výpovědí v rozhovorech jsou místní spolky hodně aktivní a zapojuje se do nich mnoho občanů.

„Já se zajímám teda o tu historii, tu kulturu, to mě velice baví, ale jinak něco se zvlášť učit, tak to ani né. Píšu paměti co jsem prožil a všechno, co o tem vím a hlavně je to zaměřený po válce čtyřicet pět. To znamená činnosti spolků, který spolek kdy byl založený, jak se vyvíjeli až do současnosti.“ R6

„Chodím jedině na paměť, Diaklub, Hornický spolek a Invalidní spolek.“ R4

„Tak co se tady zúčastňuju, tak to jsou odborné přednášky vinařské, na ty chodím tea pravidelně. Občas se dělají nějaké přednášky třeba invalidů a důchodců, tak tam a měl jsem teda zájem o tu, studium Univerzity třetího věku, ale s ohledem zas na ty moje zdravotní problémy jsem se tam nemohl přihlásit do Kyjova, protože autem bych při nějakých špatnějších povětrnostním podmínkách se tam nedostal a autobusem, ta škola je umístěna tam na kopci, tak tam bych se taky nedostal, nedošel bych tam.“ R5

Mladší respondenti jsou ochotni cestovat a zaplatit za vzdělání, které je baví.

„Když mě baví kroj, tak chodím na přednášky ohledně krojů. Toto je na vesnici, tak my to máme úplně zadarmo. Ještě jsem jezdila s Janů na to duchovní cvičení, to se musí zaplatit, ale snad na to zatím máme. A to je taky dobře, vzdělávat se jako, ohledně, když je člověk věřící.“ R3

Jeden respondent organizuje kurzy a přednášky pro seniory v obci. Dle zkušeností je vždycky o vzdělávací aktivity zájem. Možná i proto, že zná prostředí a ví, o co je zájem.

„Navštěvuji Univerzitu třetího věku, kde probíhají i kurzy počítačové, sama jsem asi dva vedla, tak si myslím, že je to velice pěkný, když se tam sejde třeba deset seniorů a oni mají jinak bych řekla, to je taková dvoucestná věc. Že jednak se naučí na tom počítači a jednak dojdou do druhého kolektivu, který dřív neznali.“ R2

„Pochopila jsem, že vy i organizujete nějaké kurzy pro seniory, jste aktivní. Je problém sehnat tady na vesnici seniory na takový nějaký kurz?“ T

„Ne. Myslím si, že o to zájem mají. A postupem času se zvedá věková hranice. Zatímco, dřív se do toho pouštěli do padesáti, tak teď se do toho pouštějí od padesáti. Já bych řekla, že je to úplně o sto procent ta laťka posunutá, je o to zájem. Ve škole, kde to vedu, kde mě to vedení, už několikrát dovolilo, je ve třídě dvanáct počítačů a to se vždycky naplnilo.“ R2

Kategorie č. 12 Postavení seniorů v dnešní společnosti

Kódy vedoucí ke kategorii: morální stránka, malé důchody, negativní přístup mladých lidí, negativní vliv médií.

Respondenti se vyjadřovali ke svému postavení ve společnosti velmi různorodě. Hlavně podle svých zkušeností.

„Já to řeknu, myslím si, že si váží společnost seniorů, že v poslední době, dřív když jsem byla mladší, nebylo takto nějakých aktivit pro seniory, nebylo vidět, že by jezdili, teď se vrátím a dotknu ještě třeba postižených lidí. A časem e to tak nějak..., že ti senioři.. třeba dneska v aquaparku potkáme zrovna...já nevím třeba šestnáctiletou dívčinu se sedmdesáti, osmdesáti, devadesátiletou babičkou a myslím si, že to tak dřív teda nebylo, že možná i ti senioři se tak třeba styděli dost a nebylo takových zařízení a já si myslím, že jich společnost vnímá teda dobře. Moja odpověď je, že jich vnímá dobře, že se vůči nim dobře stará, otázkou je ta finanční stránka, ale co do přístupu a takové té morální stránky si myslím, že je to v pořádku.“ R2

Několikrát v rozhovorech zazněla myšlenka, že mladí lidé nejsou tak tolerantní, až s věkem, když si člověk uvědomuje že stárne taky, je tolerantnější vůči seniorům.

„No ... aby si uvědomili ti mladí lidi, že budou taky staří. My jsme si dělali na důchod a ti mladí, aby si dělali taky na důchod, aby věděli, že budou taky staří. A aby ti mladí, tych starých neodstrkovali, aby se měli všeci rád.“ R1

„Mladí nejsou tak tolerantní jak my jsme byli, úctu takovou nemají jak my jsme měli, to si já myslím, podle mě. Že si tak nevážíjú ani osobních věcí, my jsme tak šetřivali, ti mladí teď nejsou tak na šetření jak my. Nadávám vnukům furt, že si tak něco drahého kupuje (smích) říká, babi ani se mě neptejte, to stálo moc peněz.“ R4

Různé postoje a názory lidí ovlivňují média. Týká se to i pohled společnosti na seniory.

„Tak když se jenom podíváme na média, jak tam tyto mladé lidi masírují, tak vím, kdo je pachatelem toho, že na nás lidi staršího věku se háže jenom špína,. Tam není slyšet kladnějšího hodnocení když to vezmem od politiků, nebo od každého, kdo má možnost v těchto médiích možnost vystupovat.“ R5

„No, nevím toš pokud jsou nějak platní pro tu společnost tak snad jo, ale nevím jak bych to řekl. Každý má svůj názor, někdo by nás starý nejradši zlikvidoval (smích) , někdo má pochopení.“ R6

Kategorie č. 13 Důstojné prožívání důchodu

Kódy vedoucí ke kategorii: nemohu si stěžovat, moc dobře ne, hledat dobré věci, hluboké vzpomínky, důležité šetřit, záleží na povaze.

Respondenti ve svých rozhovorech na toto téma reagovali krátkým přemýšlením. Převážně spojovali spokojenost s tím, že mají ještě partnera a nedívat se na věci negativně.

„No dokád' jsme dva tak ani ne, tu samotu. S manželem a děcka sú tady co chvíla, tu samotu ani ne. A člověk jde mezi lidi, tak ...“ R4

„Myslím si, že když je člověk zdraví, ale musí pro to taky něco dělat. Je dobře když sportuje, přemýšlí pozitivně, nemyslí na nemoci a nebo já ráda sportuju, plavu a já nevím, zajímám se o vnúčata, o děti, mám ráda pěkný dům, kde bydlím, čistotu pořádek. Takže si myslím, že záleží hodně na tych důchodcích, kteří...je to aj povahú, někdo je furt takový smutný nebo furt nadává, já si ale myslím, že není potřeba. Je to fakt, že sú životní situace, kdy umře někdo v rodině.“ R3

„Je třeba v tým vyšším věku hledat ty dobré věci, v tom věku co se dá ještě dělat, a nebo kemu ještě pomoct a nebo taky napotvoru udělat (smích). Tak prostě né jenom sedět a vzlykat, mě bolí koleno a hodně je takových to lidí, že on jenom svojíma problémama zatěžuje tych ostatních, s takovýma lidma já se radši nestýkám. Nejlepší je s těma pozitivníma lidma se stýkat, než s těma takovýma...zapšklýma, to to já...“ R5

Respondenti řeší i otázku peněz, i když důchody nejsou vysoké, umí převážně dobře hospodařit s tím, co je. Převážně je to výchovou a životními zkušenostmi, dříve nebyla tak konzumní společnost, nekupovalo se tolik věcí, byl jiný životní standart a priority.

„Tak musí člověk dělat aby to stačilo. Můj tatínek, možu to tam říct? Nikdy všechny peníze neutrat', když budeš mět dvacet korun, koruna ti musí vždycky zostat. Nesmíš utratit všechny peníze. Tak my jsme včil v důchodě, tak nesmíme všechny peníze utratit. Vždycky nám musí něco ostat na ten příští měsíc.“ R1

„ A velkým přínosem je to že dům obývají dvě rodiny a na inkaso se skládáme. Když žijí dva lidé a pokud by měli jenom důchody tak si z toho dovedu představit, i kdyby ten manžel do práce nechodil.“ R2

Respondenti jsou převážně smíření se svým životem a osudem, i když se jim vrací vzpomínky.

„No vzhledem k tomu že už su třiadvacet roků vdovcem jak se říká, tak vzpomínky, pokud na ně je vůbec čas, sú dost hluboké a někdy aj litostivé, ale takový je život.“ R6

6 INTERPRETACE

Výzkum, který byl realizován v této práci, měl za cíl zjistit, jak žijí senioři na venkově a zda je pro ně důležité dále se nějakým způsobem vzdělávat. Při výzkumu a tvoření otázek jsem se inspirovala knihou od Saka a Kolesárové (*Sociologie stáří a seniorů*, 2012), kteří prováděli několik výzkumů se seniory.

Při výzkumu byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru se šesti respondenty. Respondenti byli vybíráni tak, aby se pokrylo co nejširší věkové rozpětí, bylo zastoupení mužů i žen, žijících s partnerem i bez partnera. Při oslovování respondentů byly ochotnější ženy výzkumu se zúčastnit. I když se všechny rozhovory realizovaly v domácím prostředí seniorů, s tím každý souhlasil a bral tuto možnost jako nejlepší, při rozhovoru byla u někoho patřičná malá nervozita. Jedním z důvodů, proč se tato nervozita projevila, mohl být zapnutý diktafon, s kterým každý souhlasil, ale mohl to být rušivý element přirozeného rozhovoru.

Výzkumem bylo objeveno třináct kategorií, které se slučují s hlavní otázkou a dílčími otázkami. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zda senioři mají zájem se nějakým způsobem vzdělávat, co je motivuje a jaké jsou bariéry ke vzdělávání se a k aktivitám. Vycházela jsem z kategorie č. 11 Navštěvované aktivity a vzdělávání. Při rozhovorech se ukázalo, že největším realizátorem a prostředníkem ve vzdělávání na vesnici jsou místní spolky. Převážně mladší senioři, u kterých nejsou ještě zdravotní komplikace, dojíždějí za vzděláváním do měst a jsou ochotní i za vzdělávání zaplatit. Kategorie č. 8 Motivace ke vzdělávání a aktivitám, ukázala, že i v seniorském věku je mnoho důvodů, proč nezůstat pasivní. Nejdůležitější z motivů je kontakt s lidmi, zábava a snaha nadále si rozšiřovat stávající i nové znalosti. Bariéry, které brání vzdělávání, ukazuje kategorie č. 9 Bariéry ve vzdělávání. Zde nejvíc převažují zdravotní komplikace, které převážně omezují pohyb a tím i návštěvnost různých institucí, taky to může být pohodlnost, můžu, ale nemusím. Dalším důvodem je vzdálenost, protože mnoho vzdělávacích aktivit se realizuje ve městech a ty jsou už méně dostupná. Kategorie č. 7 Vnímané rozdíly mezi seniory ve městě a na vesnici ukazuje, že senioři nevidí zásadní rozdíl, je to spíše o jedinci, jak se svým časem naloží, ve městě je větší možnost kulturních akcí.

První z dílčích otázek se zaměřila na styl života a aktivity seniorů. Zde vycházím z kategorií: Kategorie č. 2 Vztah k tradicím a folkloru, kategorie č. 4 Starost o dům a zahradu, kategorie č. 5 Názor na moderní informační technologie, kategorie č. 10 Denní činnosti a zájmy. Rozhovory ukázaly, že život seniorů na venkově ovlivňuje především bydlení v domě a starost o něj, místo a tradice a neposlední řadě styl života, jaký žil, než odešel do důchodu.

Při kódování rozhovorů mě překvapila mezigenerační solidarita, ze které jsem vytvořila kategorii č. 3 Všichni respondenti kladou velký důraz na rodinu a ukázalo se, že to není jednostranná záležitost, ale i ze strany dětí je blízký vztah k seniorům. Kategorie č. 1 Důležité hodnoty, odpovídá na druhou dílčí otázku. V první řadě si uvědomují hodnotu zdraví a potřebu mít klid a pohodu.

Dílčí otázku, která má zjistit názor na postavení seniorů ve společnosti, uvádí kategorie č. 6 Pozitiva a negativa v důchodu a kategorie č. 12 Postavení seniorů v dnešní společnosti. Rozhovory ukazují, že postavení seniorů ve společnosti vnímají celkem pozitivně a dokonce uvádějí zlepšení podmínek, upozorňují na média, která negativně ovlivňují především u mladých lidí pohled na současné seniory.

Na poslední dílčí otázku odpovídá kategorie č. 12 Důstojné prožívání důchodu. Zde se z rozhovorů ukazuje, že záleží i na povaze každého seniora, jak přistupuje ke svému životu.

ZÁVĚR

Tato práce měla za cíl pochopit hlouběji život seniorů žijících na vesnici. V teoretické části jsme se věnovali obecně tématu seniorů, různým aspektům stáří a stárnutí a ve třetí kapitole jsme se zabývali otázkou, proč je téma seniorů tématem andragogů. Hlavním cílem výzkumné části bylo zjistit, zda senioři mají vzdělávací potřeby, motivaci ke vzdělávání a aktivitám a bariéry bránící těmto potřebám. Další dílčí otázky byly:

- Pohled na styl života seniorů a aktivity.
- Hodnoty seniorů.
- Zjistit názor na postavení seniorů v dnešní společnosti.
- Prozkoumat, jak vnímají sebe sama a zda prožívají důchod důstojně.

Vzhledem k tomu, že výzkum byl prováděn na malém vzorku respondentů, nedá se zobecňovat na celou populaci seniorů v oblasti moravského Slovácka. Ale možná něco napovídá o jejich životě. Senioři, kteří byli aktivní v průběhu svého pracovního života, mající různé zájmy a koníčky a průběžně se vzdělávající, zůstávají aktivní i v seniorském věku. Potřeba získávat nové informace a nezůstat na místě u těchto lidí přetrvává, i když odejdou do důchodu. Takže motivace je celoživotní přístup a jak píše Sak a Kolesárová (2012, s. 23) *potenciál stáří znamená, že z celé životní dráhy jsou právě v této fázi nejprůhodnější podmínky k využití reflektovaných celoživotních zkušeností a výsledků celoživotního vzdělávání k povýšení vědomí v postojích, názorech, hodnotách, světonázoru i sociální kompetenci.*

Výzkum ukázal, že senioři na vesnici zůstávají dlouho aktivní a mají mnoho zájmů, i když aktivity ovlivňuje převážně zdraví a věk. Seniorům na vesnici mnoho času zabere péče o dům a zahrádku, tato aktivita je brána jako přirozená součást dne. Jelikož byl výzkum prováděn v kraji, kde jsou vinice, i tato aktivita, jako je péče o vinici, je celkem běžná. Tento kraj je znám folklorem a různými tradicemi, které ovlivňují i život seniorů. Folklor je zde brán jako přirozená součást života, která nabízí mnoho kulturních aktivit a dává možnost společenskému setkání, tak jako vesnické spolky, do kterých jsou i senioři aktivně zapojeni. Velkou váhu zde hraje rodina, vztahy s rodinou a vzájemná pomoc.

Předložený výzkum byla jen malá sonda do života seniorů na vesnicích moravského Slovácka, zjistil, že na vesnici se čas nezastavil, že senioři jsou otevření novým věcem. Možná je pro ně „hnacím motorem“ neustálá starost a péče o svůj dům, zahradu a děti, to vše stojí seniora velké úsilí, ale díky těmto starostem se nadále rozvíjí, chce se něco dovědět i naučit. V rozhovorech se ukázalo, že senioři hojně navštěvují akce pořádané místními spolky. Zde je otevřená široká oblast působení pro andragogy a různé vzdělávací instituce. Nejlepším způsobem, jak se dostat blíž k seniorům na vesnici by byla právě komunikace s těmito spolky, které se snaží dělat program pro všechny věkové skupiny místních obyvatel.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BARTOŇKOVÁ, Hana a Dušan ŠIMEK, 2002. *Andragogika*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0394-3.
- [2] BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2580-2.
- [3] GIDDENS, Antony, 1999. *Sociologie*. Argo. ISBN 80-7203-124-4.
- [4] GREGOR, Ota, 1983. *Stárnout, to je kumšt*. Praha: Olympia. ISBN
- [5] GRUSS, Peter, 2009. *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál.. ISBN 978-80-7367-605-6.
- [6] HAŠKOVCOVÁ, Helena, 1989. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-158-2.
- [7] HETTESŠ, Miloslav, 2012. *Stárnutie spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctví a sociálnej práce sv. Alžbety. s. 244.
- [8] HROZENSKÁ, Martina a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi*. Osveta. ISBN 978-80-8063-282-3.
- [9] JESENSKÝ, Ján, 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Karolinum. ISBN 80-7184-823-9.
- [10] JIRÁSKOVÁ, Věra, 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-80-5
- [11] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2008. *Vývojová psychologie 2. aktualizované vydání*. Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- [12] MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- [13] MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. Masarykova univerzita v Brně, pedagogická fakulta. ISBN 80-210-3345-2.
- [14] PALÁN, Zdeněk, 2002. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského. s. 207.

- [15] PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0879-1.
- [16] PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAUOVÁ, 1998. *Soužití se starými lidmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-184-3.
- [17] PRUSÁKOVÁ, Viera, 2005. *Základy andragogiky*. Bratislava: Gerlach Print. ISBN 80-89142-05-2.
- [18] PŘÍHODA, Václav, 1974. *Ontogeneze lidské psychiky – vývoj člověka v druhé polovině života*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. SPN 34-06-17.
- [19] ŘÍČAN, Pavel, 2006. *Cesta životem-vývojová psychologie*. Vyd.2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.
- [20] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Grada. ISBN 978-80-247-3850-5.
- [21] STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. ISBN 7178-274-2.
- [22] ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.
- [23] WEIL, Andrew, 2007. *Zdravé stárnutí*. Praha: PRAGMA. ISBN 978-80-7349-030-0.
- [24] WOLF, Josef, 2004. *Antropologie pro každý den*. Praha: ARSCI. ISBN 80-86078-42-6.

Cizojazyčná literatura

- [25] KNOWLES, M.S. SWANSON, R. and HOLTON, E. F., 2011. *Adult learner*. Taylor and Francis. ISBN-10: 1856178110, ISBN-13: 978-1856178112.
- [26] STATT, D.A., 2003. *A students dictionary of psychology*. New York: Psychology Press. ISBN 1-84169-341-3.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně.

Např. Například.

Tzv. Takzvaně.

Tj. To je.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI. Schéma rozhovoru

Příloha PII. Rozhovor s respondentem č.6

Příloha PIII: Rešerše literatury

PŘÍLOHA P I: SCHÉMA ROZHOVORU

1. Úvod:

- Výzkumník se představí respondentovi.
- Vysvětlí, proč dělá s respondentem rozhovor.
- Ujistí respondenta, že rozhovor bude anonymní, nikde se nebude vyskytovat jeho pravé jméno.
- Požádá o souhlas s poskytnutím dat a požádá o nahrávání rozhovoru.
- Pokud respondent souhlasí s nahráváním, zapne diktafon a ještě jednou požádá o souhlas s poskytnutím dat.

- *Anamnéza:*
- Pohlaví
- Věk
- Dosažené vzdělání
- Kde žijete? Byt, dům
- S kým sdílíte domácnost?
- Jaké profesi jste se věnoval(a) v produktivním věku?

2. hlavní rozhovor:

Hlavní cíl

- Vnímáte nějaké rozdíly mezi seniory ve městě a na vesnici? Jaké?
- Myslíte si, že je důležité, aby se senioři nějakým způsobem vzdělávali, proč?
- Účastníte se nějakých aktivit osobně a když ano, čím vás obohacují?
- Co vás motivuje k tomu, abyste část svého času trávil vzděláváním?
- Je nějaký důvod, který vám brání v účasti na aktivitách pro seniory, které se nabízí ve vašem okolí?
- Pokud by bylo na vás, jaký druh vzdělávání by jste si vybral, aby vás něčím naplnovalo?

Dílčí cíle

1. Pohled na styl života seniorů a aktivity.

- 1) Popište mi prosím váš typický den.
- 2) Co byste označil jako vaši typickou aktivitu, co děláte ve vašem volném čase nejraději?
- 3) Přináší vám důchodcovský věk něco pozitivního či negativního, co nebylo v dřívějších fázích života?
- 4) Jaký máte vztah k moderním informačním technologiím?
Používáte něco a proč?

2. Hodnoty seniorů

- 1) Jaké hodnoty jsou pro vás nejdůležitější?
- 2) Existují témata, která vás začala zajímat až ve starším věku?

3. Zjistit názor na postavení seniorů v dnešní společnosti.

- 1) Jakou roli mají senioři v dnešní společnosti podle vašeho názoru?
- 2) Domníváte se, že si je společnost vědoma hodnoty stáří?
- 3) Myslíte si, že senioři mohou být společnosti užiteční a jak?

4. Prozkoumat, jak vnímají sebe sama a jestli prožívají důchod důstojně.

- 4) Poskytuje vám důchod zabezpečení vašich potřeb?
- 5) Pociťujete někdy samotu?
- 6) Jak se cítíte jako senior?

Je něco čím byste chtěl tento rozhovor doplnit, co vám připadá důležité říct nebo se na něco zeptat?

3) Závěr rozhovoru

- poděkovat za čas strávený s ním.
- vysvětlit, jak se naloží se zaznamenaným rozhovorem.
- ujistit respondenta, že rozhovor byl důvěrný a jeho anonymita bude zachována.

PŘÍLOHA II. ROZHOVOR S RESPONDENTEM Č. 5

Respondent č: 5 muž, 70 let

T. Souhlasíte s nahráváním rozhovoru?

R. Ano.

T. Jaké máte dosažené vzdělání?

R. Středoškolské s maturitou.

T. S kým sdílíte domácnost?

R. S manželkou.

T. Jaké profesi jste se věnoval v produktivním věku?

R. Celý život jsem pracoval u výroby stavebních hmot, víceméně v cihlářském oboru.

T. Mohl byste mi popsat, jak probíhá váš typický den?

R. Vzhledem ke zdravotním problémům, zájmů co kdysi bývalo, je celkem minimum, takže většinu času trávím u počítače a tam se prostě bavím různě. A sem tam taky televize, nejoblíbenější Šlágr, co sleduje manželka, já už su z toho došlágrovaný (smích) . Tuto otázku mě dost pokládala i obvodní lékařka, jestli se nenudím jak su v důchodu. Tak my jsme na to nudění neměli moc času, jak povídá manželka my jsme dost aktivně pomáhali starší dceři ve vinici. Teho vinohradu oni mají celkem dost, že tam nebyl nějaký čas na nudu.

T. A vaše nejoblíbenější aktivita teď? Asi vám při nějakých aktivitách brání zdraví, tak nejoblíbenější je u toho počítače?

R. No dá se říct, že většinu času trávím u počítače a zabývám se různým no... Nejméně sleduju politiku, ta mě už taky dávno přešla a jinak prostě všeho chuť no. Od věcí aj třeba v Bazošu nákup, prodej, tím se zabývám a různým tady těm starším důchodcům jak su já zabezpečuji různé prodeje tady přes ten bazar. No i já sám občas něco nakoupím nebo nabídnou, to co už doma není k ničemu a někomu to ještě může sloužit, tak ... nejedná se mě o výtěžnou činnost, spíš o takovou zábavu, no.

T. A přináší vám váš důchodcovský věk něco pozitivního nebo negativního co za mlada nebylo?

R. Pozitivní v každém případě, že je čas a že si člověk ten čas může rozvrhnout podle svých přání, že není nikým usměřován a nebo dá se říct řízen, časově. A to druhý bylo?

T. To negativní.

R. Negativní jediné je příjem, no. Když člověk chodil do práce tak ten příjem byl podstatně jiný než je teďka důchod, no.

T. Vnímáte nějaké rozdíly mezi seniory ve městě a na vesnici? Jestli si myslíte, že žijí jinak ve městě senioři než na vesnici?

R. Já si myslím, že velký rozdíl mezi tím nebude. Potkávám se dost s tady tematoto seniorama, občas jezdíme za Mutěnice ke Kohútku pro tu vodu zdravou, tak tam dost jezdí nebo většinou jezdí tito senioři. Bývalí horníci z Dubňan a nebo v Hodoníně co bydlí, a řekl bych, že to je téměř stejné ty zájmy těchto seniorů, jestli je to na vesnici nebo Dubňany nebo Hodonín ve městě.

T. Myslíte si, že je důležité, aby se senioři, i když jsou starší, nějakým způsobem vzdělávali nebo nějak aktivně trávili čas?

R. No tak to si myslím, že je to dost důležité, protože tak nějak ustát a myslet si, že co jsem doteďka věděl, že mi to stačí, tak to je blbost. Je nutné si neustále si doplňovat takové průběžné znalosti. Když někoho baví něco odborného, třeba tam se rozšiřovat. Řekl bych že je špatné říct, už mám tolik let, tak už se nic nového nebudu přiučovat, podle toho se taky já chovám.

T. Účastníte se osobně nějakých aktivit pro seniory nebo nějakých přednášek?

R. Tak co se tady zúčastňuju, tak to jsou odborné přednášky vinařské, na ty chodím tea pravidelně. Občas se dělají nějaké přednášky třeba invalidů a důchodců, tak tam a měl jsem teda zájem o tu, studium Univerzity třetího věku, ale s ohledem zas na ty moje zdravotní problémy jsem se tam nemohl přihlásit do Kyjova, protože autem bych při nějakých špatnějších povětrnostním podmínkách se tam nedostal a autobusem, ta škola je umístěna tam na kopci, tak tam bych se taky nedostal, nedošel bych tam.

T. A co vás nejvíc lákalo na tom studiu té Univerzity třetího věku?

R. Mě to bylo celkem jedno, ale zapojit se do takové nějaké vedlejší činnosti. Mě by to bylo fuk, kdyby tam bylo třeba zahradnictví, nebo tady to vinařství a nebo i co se týká průmyslu a nebo i ekonomiku

T. Jako že by vás zajímalo všechno? Neměl jste nic vyhraněný?

R. Vyhraněné né.

T. Co vás nejvíc lákalo jezdit na tu Univerzitu? Zapojit se do něčeho, něco se dovědět?

R. To už jsem vzpomínal, že su ten, který nechce končit, tím co už vím, že mě to stačí, to né.

T. Jaký důvod vám brání účastnit se těchto akcí, co jsem slyšela, asi to zdraví?

R. Hlavně ten zdravotní, kdyby to bylo někde, což se dá těžko předpokládat, někde poblíž, kde bych se třeba tím autem dostal, tak neváhám ani chvíli.

T. Spíš ta vzdálenost a to zdraví?

R. No, kdybych tam musel tím autobusem, tak ta gymnázka je tam na kopci, tam jak je kino přírodní, tam já bych se nedostal.

T. A pokud by bylo na vás, kdybyste byl úplně zdravý a byl tady v tom důchodcovském věku, měl jste času hodně. Co by vás nejvíc bavilo? Čeho se účastnit, nebo jaká vzdělávací aktivita, co by vás nejvíc lákalo?

R. Tak prakticky, to co jsem celý život dělal, výroba stavebních hmot, ve stavebnictví. To byla moje profese, tak tam ty znalosti se á říct, že rozšiřuju, trvale, jako stále, nevypadl jsem ani tým, že jsem odešel do důchodu.

T. A jakým způsobem si ty znalosti rozšiřujete?

R. Tak je technická literatura a nebo dcera v tomto oboru dělá pořád, tak mě ty novinky odsud nosí a počítač je taky k dispozici.

T. Říkal jste, že používáte počítač, jaký máte názor na tyto moderní technologie, mobily, počítače, internet? Myslíte si, že to může důchodcům něco dát?

R. V každém případě, kdyby to nic nedávalo, tak to vypnu a vůbec se k tomu nebudu vracet.

T. Když jste si ten počítač pořídil, dělalo vám to problém se s tím naučit?

R. Chvilku ano, to jsem prakticky podědil po vnučce, která dostala ze zaměstnání kvalitnější počítač a tento mě věnovala s tím, že buď to dá do sběru nebo si to vezme děda. Já do té doby jsem se o to kór tak moc nezajímal a pak, když jsem zjistil, co se na tom dá dělat, nebo

co to obnáší ta činnost kolem toho, tak ... Ona počítala ta vnučka, že já to odněkud znám, ale já jsem tyto znalosti odnikud neměl. Oni tito mladí v tom vyrůstali, tak já jsem ji občas volal do práce, abych ju tak jako povzbudil, většinou jsem ji říkal, paní učitelko, zarazil jsem se na tom a na tom a ona mě musela radit (smích).

T. Tak vnučka vás motivovala?

R. Ano, ona mě řekla tady ty základní znalosti, ale jinak sám. Prostě ona žila v domnění, že já všechno znám, ale odkud ale?

T. Jaké jsou pro vás v důchodu důležité hodnoty? Co je pro vás nejdůležitější?

R. Nejdůležitější je zdraví a potom, když je člověk zdravý, tak si může člověk ty hodnoty přizpůsobit zase sobě, že? V žádném případě peníze nejsou nejdůležitější...I když důležité jsou, že?

T. Myslíte si, jakou roli mají senioři v dnešní společnosti? Uznává je dnešní společnost, mladí lidi, máte osobní zkušenost?

R. Tak když se jenom podíváme na média, jak tam tyto mladé lidi masírují, tak vím, kdo je pachatelem toho, že na nás lidi staršího věku se háže jenom špína. Tam není slyšet kladnějšího hodnocení, když to vezmem od politiků, nebo od každého, kdo má možnost v těchto médiích možnost vystupovat.

T. Myslíte, že není kladné hodnocení na seniory?

R. Ano, ano, protože podle mě to připadá, že tito lidé už nemají pro to hospodářství žádný přínos, takže by bylo lepší, kdyby už tady nebyly.

T. Takže zatěžují ekonomiku?

R. Ano.

T. Ale třeba lidi ve vašem okolí, myslíte si, že se k důchodcům staví, že už jsou k ničemu?

R. Záleží na věku, toho kdo se k těm seniorům vyjadřuje. Když sú to mladí lidi, většinou je to negativní hodnocení, co vy už tady chcete? Zavazíte. A čím je ten člověk starší, dejme tomu čtyřicet a víc, tak on už si to prakticky promítá, že on už nemá tak daleko do toho seniorského věku, tak už ty řeči jsou umírněnější. Ale měl by si každý z těch mladých lidí uvědomit to, že pokud ho nezajede vlak, nebo nějaká jiná nehoda, tak bude taky senior.

T. Myslíte si, že senioři mohou být pro společnost ještě nějak užiteční?

R. Tak kdybych to vzal jenom podle tady toho Hovoranského spolku, těch invalidů a důchodců, tak určitě. Je to tu prakticky největší organizace v Hovoranech, nepolitická organizace, kde teda celoročně je jakýsi plán, podle toho se to víceméně řídí a je to jak odborná činnost, tak zájmová činnost a tito lidi, já si myslím, že je lepší aby něco tvořili nebo dělali, než seděli doma u televize, že? Oni jezdí na kolech, na výlety, prostě je tam vzhledem k tomu věku a možnostem fyzickým a psychickým je tam taková zábava, no.

T. Poskytuje vám důchod zabezpečení všech vašich potřeb, jako finančně?

R. Tak..nedá se říct, že to, co bych všechno chtěl, si mohu dovolit, tak ale to tak nejde, musí se to brát tak nějak s rozumem. Když na to nemám okamžitě, tak počkám, no.

T. Pociťujete někdy samotu v důchodu?

R. To ani ne, my tady máme, zpíváme spolu a ještě máme psa. Takže samotu né!

T. Jak se cítíte jako senior, je vám dobře v tomto postavení?

R. Tak cítil bych se velmi dobře, pokud bych neměl tyto zdravotní problémy a ty se, já se snažím jim nějak předcházet, uhýbat, ale pokaždé to nejde, no. Teď vemme ty narozeniny, já jsem dělal všechno pro to, aby to prošlo. Já jsem ani k tomu doktorovi do jisté míry ani nemusel, říkal, není to tak s vama zlý, ale bylo, dospělo to k tomu, že...Tak jinak tak, pokud by to bylo..on třeba můj sused, tady do vrchu do kopca, ten když se sejdem tak napláká nad tím, že už jsme staří a že brzo umřem a tak. No ale to je přece každý v tomto věku a proč bych z toho dělal takovou nějakú...

T. Tak to už je asi o povaze toho člověka

R. Naše děcka nás mají všeci rádi a tam se všichni pořád hádají, synovi platí dluhy a kdyby nedojela jejich dcera a nedovezla jim jídlo..., jsou na tom špatně. Tak to né že bych juchal, že mám už sedmdesát, ale tak to prostě je, to je všude, to, to беру spíš takto. Je třeba v tím vyšším věku hledat ty dobré věci, v tom věku co se dá ještě dělat, a nebo kemu ještě pomoci a nebo taky napotvoru udělat (smích). Tak prostě né jenom sedět a vzlykat, mě bolí koleno a hodně je takových to lidí, že on jenom svojíma problémama zatěžuje tych ostatních, s takovýma lidma já se radši nestýkám. Nejlepší je s těma pozitivníma lidma se stýkat, než s těma takovýma..zapšklýma,to to já..

T. Něco byste rád doplnil k tomu rozhovoru, něco jste zapomněl říct, na něco jste si vzpomněl?

R. No tak ani ne.

T. Děkuji vám moc za rozhovor a za váš čas strávený příjemně a mějte se hezky, na shledanou.

PŘÍLOHA Č. III. REŠERŠE LITERATURY

BARTOŇKOVÁ, Hana a Dušan ŠIMEK, 2002. *Andragogika*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0394-3.

Tento text je rozšířením předešlého sylabu „Základy andragogiky“, ale stále zůstává pouhým uvedením do vybraných problémů andragogiky. Autoři se snaží popsat pojetí andragogiky, aby bylo užitečné pro praxi. Popisují zde základní pojmy andragogiky, které už byly několikrát řečené, nicméně, nejsou stále jednoznačné odpovědi na tyto otázky.

BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2580-2.

Předmětem této publikace je andragogika v celém svém rozsahu. Méně se zaměřuje na zájmové a občanské vzdělávání. Většinou se jedná o text teoretického charakteru, který se snaží ukázat celkový pohled na vývoj andragogiky. Zaměřuje se na rámcové předpoklady andragogické činnosti, tedy na jejich historické, kulturní, sociální, politické, organizační a institucionální podmínky.

GIDDENS, Antony, 1999. *Sociologie*. Argo. ISBN 80-7203-124-4.

Tato velká kniha se zabývá snad všemi aktuálními problémy dnešního světa a společnosti. Autor každý problém, který pojímá ze sociologického hlediska, rozebírá vždy v určité kapitole. Dohromady je zde 21 kapitol, ve kterých si najde každý čtenář, to co potřebuje. Kniha je velmi čtivá a je určena jak pro nejširší veřejnost, tak i pro studenty.

GREGOR, Ota, 1983. *Stárnout, to je kumšt*. Praha: Olympia. ISBN

Tato kniha seznamuje s nejnovějšími fyziologickými, psychologickými a dalšími poznatky o stárnutí a stáří. Autor vložil své odborné znalosti i schopnost poutavě přednášet do této publikace. Přístupným a srozumitelným způsobem dokáže i nezasvěcenému

laikovi vysvětlit podstatu zázraku, jak si uchovat duševní svěžest a tělesnou odolnost, střízlivý úsudek a schopnost odolávat stresu.

GRUSS, Peter, 2009. *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál.. ISBN 978-80-7367-605-6.

Kniha hledá odpovědi na otázky stárnutí z pohledu vývojové psychologie, evoluční biologie, medicíny, gerontologie, politologie a andragogiky. Autoři představují vědecky fundované teorie a názory, které překvapivě posouvají zaběhlé názory a perspektivách pro stárnoucí populaci

HAŠKOVCOVÁ, Helena, 1989. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-158-2.

Na mnoho otázek se v této knize táže a hledá k těmto otázkám odpovědi gerontoložka a naše přední odbornice v psychologii stáří a thanatologii. Zabývá se hlavně otázkou jak stáří unést jak unést osamělost, ztrátu programu, vlastní bezmoc atd. Text je určen pro všechny, kteří si aspoň některou otázku o stáří položili. Je to odborný text, ale napsaný pro nejširší veřejnost.

HETTEŠ, Miloslav, 2012. *Stárnutie spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctví a sociálnej práce sv. Alžbety. s. 244.

Tato studie má za cíl pokusit se vysvětlit pojmy stárnutí a stáří, význam důstojného stáří a nutnost mezigenerační solidarity za účelem celospolečenského blaha. Navíc se ne snaží jen poukázat na tyto problémy, ale navrhuje možné postupy. Studie má hlavně sloužit sociálním pracovníkům.

HROZENSKÁ, Martina a kol. 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi*. Osveta. ISBN 978-80-8063-282-3.

Autoři tuto publikaci určují především pro odbornou veřejnost hlavně pro pracovníky pomáhajících profesí, dále je určena pro studium sociální práce. Snaží se vymezit místo a prostor sociální práce v procesu zkvalitňování života starších lidí. Jsou zde poznatky z humanitních, přírodovědných a medicínských oborů.

JESENSKÝ, Ján, 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Karolinum.

ISBN 80-7184-823-9.

Je jedna z mála českých publikací, která se velmi podrobně zabývá andragogikou pro handicapované. Student, nebo sociální pracovník, zde najde vše, co potřebuje ke vzdělávání handicapovaných. Autor vnímá vzdělávání handicapovaných jako hodnotu a atribut postmoderní doby.

JIRÁSKOVÁ, Věra, 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex

Bohemia. ISBN 80-86861-80-5

Tato publikace vznikla ze zkušeností autorky, která přednáší na Katedře občanské výchovy a filozofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy pro Univerzitu třetího věku. Jsou zde obsažena zamyšlení, přednášky a metodické podněty, které zazněly v kurzu a setkaly se s velkým ohlasem.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2008. *Vývojová psychologie 2. aktualizované vydání*. Grada. ISBN 80-247-1284-9.

Již ve svém čtvrtém vydání přináší autoři své poznatky z klinické praxe o psychické ontogenezi člověka. Obsahuje ucelený teoretický základ oboru a proto je již dlouhá léta základní učebnicí pro studenty ale i laiky. Toto vydání je v mnohém aktualizováno, rozšířeny jsou zejména kapitoly vztahující se k období vývoje v dospělém věku.

MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada. ISBN 80-247-1362-4.

Publikace slouží studentům, kteří nemají velké zkušenosti s kvalitativním výzkumem, je kvalitním studijním textem zejména pro studenty pregraduálního studia psychologie. Kvalitativní přístup je především přístupem živého učení a mnoho příkladů v knize je z praxe autora. Tato kniha jasně a věcně napomáhá ke všem krokům zvládnout dobře kvalitativní výzkum

MÜHLPACHR, Pavel, 2004. *Gerontopedagogika*. Masarykova univerzita v Brně, pedagogická fakulta. ISBN 80-210-3345-2.

Publikace pojednává o andragogice a gerontopedagogice, jako o vědách, které svoje místo v systému společenských věd teprve hledají. Popisuje stáří, jako společenský fenomén, část publikace je věnována demenci a ústavní péči, ale ve většině se zaměřuje několika pohledy na seniory. Pohled sociální patologie, různá tabu v seniorské populaci a možnosti vzdělávání seniorů.

PALÁN, Zdeněk, 2002. *Základy andragogiky*. Praha: Vysoká škola J.A.Komenského. s. 207.

Cílem této publikace je zvládnutí základů andragogiky, jako rozhodující součásti teoretických předpokladů pro práci s lidmi. Text má za cíl seznámit se s problematikou andragogiky jako vědního oboru, pochopit základy učení a zdělávání dospělých, vytvářet andragogické dovednosti a pochopit význam celoživotního učení.

PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ, 2004. *Gerontagogika*. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0879-1.

Tento text pojednává o problematice, která dlouho zůstávala stranou zájmu odborníků zabývajících se otázkami souvisejícími s kvalitou života stárnoucí a staré populace. Tuto mezeru se autorky z části rozhodly vyplnit. Není tu zahrnuta úplná systematizace poznatků této mladé andragogické disciplíny.

PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAUOVÁ, 1998. *Soužití se starými lidmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-184-3.

Tito psychologové zabývající se řadu let vzděláváním pečovatelů v knize přenáší poznatky a rady týkající se tělesné péče, ale i komunikaci s lidmi pokročilejšího věku. Kniha poskytuje potřebná poučení o péči a důležité poznatky o vztazích, možnostech chování a přístupech ke starým lidem. Jeho součástí je také osvojit si schopnost

starým lidem naslouchat, přizpůsobit se jejich rytmu a respektovat jejich individualitu.

PRUSÁKOVÁ, Viera, 2005. *Základy andragogiky*. Bratislava: Gerlach Print. ISBN 80-89142-05-2.

Cílem této publikace je systematizace poznatků, která tvoří teoretická východiska základů andragogiky. Obsah je tvořený tak, aby se ukázala vzájemná spojitost mezi andragogikou teorií a praxí. V prvních kapitolách se věnuje právě problému charakteru andragogiky jako vědy a jejímu členění. Dále se zabývá pojmem andragog a jeho kompetencemi.

PŘÍHODA, Václav, 1974. *Ontogeneze lidské psychiky – vývoj člověka v druhé polovině života*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. SPN 34-06-17.

Tato publikace se zabývá vývojem člověka v jeho druhé polovině života. Tuto druhou půlku života člověka dělí na období interevia a senia. Ve studii o intereválním období popisuje Příhoda vývoj člověka od 45 do 60 let, v části o seniálním období vylíčil duševní evoluci člověka od 60 let až k neurčité hranici potencionální délky lidského života. Autor se zabývá otázkami sexerotiky a životní intimity pozdního věku, intelektovými a citovými problémy stárnoucí generace, problémy společenského uplatnění lidí po šedesátce.

ŘÍČAN, Pavel, 2006. *Cesta životem-vývojová psychologie*. Vyd.2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.

Jeden z našich předních psychologů přibližuje čtenáři pohled na průběh celého lidského života od mateřského lůna až po smrt. Vychází z přesvědčení, že vedení vlastního života je realizací osobní svobody, která patří k nejvyšším hodnotám moderního člověka.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ, 2012. *Sociologie stáří a seniorů*. Grada.

ISBN 978-80-247-3850-5.

Autoři se v této publikaci věnují obecně sociální skupině seniorů, životní fázi stáří a konkrétní skupině dnešních seniorů. Odpovědi na mnoho otázek kolem prodlužování stáří a kvalitě života seniorů hledali autoři v empirických výzkumech realizovaných v rámci grantu MŠMT ČR. Získané poznatky se staly podkladem pro napsání této knihy. Empiricky dokládají nepřipravenost státu na stárnutí společnosti i pozitivní přínos přechodu na dlouhověkou společnost.

STUART-HAMILTON, Ian, 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. ISBN 7178-274-2.

Uznávaný britský psycholog spojil ve své knize vysokou odbornost s překvapivou čtivostí a srozumitelností. I když uvádí, že kniha je určena pro studenty sociální práce, psychologie, sociologie, medicíny a odborníkům z oblasti gerontologie, laik nebude mít problém textu porozumět. Probírá všechny základní okruhy psychologické problematiky stárnutí a stáří. Zabývá se vlivem stárnutí na psychické procesy člověka, změnou osobnosti a životního stylu a demencí

ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.

Ve své knize popisuje zájmové vzdělávání dospělých jako jednu z nejdůležitějších složek vzdělávání dospělých. V dnešní době má spíše majoritní postavení profesní vzdělávání a další oblasti edukace společnost dostatečně nepodporuje ani formálně nedoceňuje. Zájmové vzdělávání slouží jako významný prvek kompenzující jednostrannost převažující odborné přípravy a pracovní činnosti

WEIL, Andrew, 2007. *Zdravé stárnutí*. Praha:PRAGMA. ISBN 978-80-7349-030-0.

V srdci knihy je víra dr.Weila, že i když stárnutí je nezvratný proces, můžeme udělat spoustu věcí, abychom udrželi svou mysl a tělo v posledních fázích života v dobrém stavu. S tímto cílem čerpá poznatky z nové vědy biogerontologie i z tajemství zdravé

dlouhověkosti, pokud jde o stravu, aktivitu a postoje, které shromáždil přímo z kultur celého světa.

WOLF, Josef, 2004. *Antropologie pro každý den*. Praha: ARSCI. ISBN 80-86078-42-6.

Tento český významný antropolog v knize pojednává o antropologii jako o vědě pro každého z nás. Je určena široké veřejnosti i zájemcům o studium tohoto oboru, shrnuje základní poznatky z mladé vědní disciplíny zabývající se člověkem a uměním žít. Čtenář se zde mimo jiné dozví i to, proč lidé ještě nevyhynuli, kolik existuje lidských ras, o slastech a strastech stáří a stárnutí.

Cizojazyčná literatura.

KNOWLES, M.S. SWANSON, R. and HOLTON, E. F, 2011. *Adult learner*. Taylor and Francis. ISBN-10: 1856178110, ISBN-13: 978-1856178112.

Tato kniha je velkou aktualizací vzdělávání dospělých. Je učena jako studijní materiál pro každého, kdo se podílí na vzdělávání dospělých. Důkladně popisuje charakteristiku žáka, teorii o vzdělávání dospělých a také jak být dobrým andragogem. Jsou zde zahrnuty i praktické rady pro práci andragogů.

STATT, D.A, 2003. *A students dictionary of psychology*. New York: Psychology Press. ISBN 1-84169-341-3.

Tento anglicky psaný psychologický slovník pro studenty obsahuje všechny důležité pojmy, které jsou potřebné ke studiu.